

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра конституційного і міжнародного права факультету № 4

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ
КУРСОВИХ РОБІТ**

з навчальної дисципліни

«Конституційне право»

**обов'язкових компонент освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

262 Правоохоронна діяльність

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 4
Протокол від 16.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 ХНУВС (протокол від 10.08.2023 № 15)

Розробники:

1. Завідувач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 ХНУВС, к.ю.н., доцент Гудзь Т. І.
2. Доцент кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 ХНУВС, к.ю.н., доцент Варунц Л. Д.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри конституційного і муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, к.ю.н., доцент Зубенко Г. В.
2. Завідувач кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, к.і.н., доцент Логвиненко І. А.

1. Загальні методичні вказівки

Важливим етапом та невід'ємним елементом освітньо-професійної програми з навчальної дисципліни «Конституційне право» у підготовці фахівців у галузі юриспруденції є написання здобувачами вищої освіти курсової роботи. Виконання курсової роботи з конституційного права передбачено навчальним планом підготовки бакалаврів за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» денної та заочної форм навчання.

Підготовка та захист курсової роботи здобувачами вищої освіти завершує вивчення дисципліни «Конституційне право» і являє собою самостійне навчально-наукове дослідження, яке виконується здобувачами вищої освіти з обраної теми курсу. Курсова робота з конституційного права має, як правило, навчально-дослідницький характер і виконується, здебільшого, з найбільш актуальних і значущих тем цієї навчальної дисципліни.

Курсова робота з конституційного права є однією з основних форм індивідуальних завдань навчально-дослідницького та творчого характеру. Така робота займає значне місце в підготовці фахівців і дозволяє забезпечити більш глибоке вивчення не лише всього предмета, але й ознайомитися з навчальною та науковою літературою, нормативно-правовими актами, а також з практичною діяльністю органів публічної влади щодо реалізації чинного законодавства та забезпечення конституційної законності, використовуючи при цьому сучасні інформаційно-комунікаційні засоби та технології. Проведення наукових досліджень надає можливість здобувачам вищої освіти отримати вміння правильного використання чинного законодавства, аналізу конституційно-правових норм та оформлення результатів наукової роботи відповідно до вимог щодо їх написання.

Курсова робота виконується з метою закріплення, поглиблення та узагальнення знань, одержаних здобувачами вищої освіти під час вивчення дисципліни «Конституційне право», та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання. Виконання курсової роботи з дисципліни «Конституційне право» дозволить:

- закріпити, поглибити та розширити теоретичні знання, практичні вміння та навички з конституційного права;
- розвинути уміння та закріпити навички систематизації, узагальнення самостійного аналізу навчальної та наукової літератури, нормативно-правових актів, судової практики;
- виробити уміння, логічно та грамотно формулювати думки і висновки, аргументовано та послідовно їх викладати;
- привити здобувачам вищої освіти навичок самостійної творчої дослідницької роботи;
- застосовувати отримані знання при оцінці конкретних конституційно-правових явищ.

При написанні курсової роботи перед здобувачами вищої освіти постають наступні завдання:

- обґрунтувати актуальність теми роботи; визначити мету й основні завдання роботи; скласти план роботи;

- підібрати літературу, необхідну для всебічного висвітлення теми курсової роботи;
- проаналізувати та систематизувати науковий та практичний матеріал щодо теми роботи;
- логічно й послідовно викласти положення теми курсової роботи;
- зробити узагальнюючі висновки;
- оформити роботу відповідно до вимог;
- прилюдно захистити курсову роботу.

1.1. Вибір теми курсової роботи

Зі списку тем курсових робіт здобувач вищої освіти *денної форми навчання* довільно обирає тему. Водночас обрані теми в одній навчальній групі не повинні повторюватися. Тобто повторення однієї теми у межах однієї навчальної групи не допускається. Курсова робота подається на рецензування до кафедри конституційного і міжнародного права за місяць до початку сесії

На *заочній формі навчання* при виборі теми номер курсової роботи має співпадати з порядковим номером прізвища здобувача у списку навчальної групи.

Курсова робота подається на рецензування до кафедри конституційного і міжнародного права за місяць до початку сесії.

Кожен здобувач вищої освіти зобов'язаний зареєструвати свою тему курсової роботи на кафедрі конституційного і міжнародного права з вказівкою прізвища, ім'я, по-батькові здобувача вищої освіти, групи, у якій він навчається. Також при реєстрації курсової роботи фіксується дата її затвердження.

Основною формою керівництва курсовою роботою здобувача вищої освіти є консультування. Здобувачі вищої освіти приходять на консультації до наукового керівника самостійно за власною ініціативою, за викликом начальника кафедри, лаборанта кафедри або безпосередньо наукового керівника.

1.2. Загальні вимоги щодо оформлення курсової роботи

Курсова робота за обсягом складає 25-36 сторінок друкованого тексту шрифт Times New Roman 14, через 1,5 інтервали на аркушах стандарту А4.

Сторінки курсової роботи нумеруються у нижньому правому куті. Кількість строк на одному аркуші 29-30. Кількість знаків в одній строчці – 67-75 знаків (враховуючи прогалини між словами та знаки пунктуації). Відступи від краю аркушу рекомендуються: верхній – 2 см.; нижній – 2 см.; лівий – 3 см.; правий – 1,5 см.

Робота має бути виконана державною мовою.

1.3 Структура та зміст курсової роботи

Курсова робота включає наступні складові частини:

- титульний аркуш;
- план роботи;
- вступ, який визначає актуальність роботи, мету та завдання;
- основна частина;
- висновки, рекомендації;

- список використаних джерел;
- додатки (у разі потреби) – таблиці, схеми, тощо.

Титульний аркуш повинен мати відомості, які подають у такій послідовності:

- назва міністерства і навчального закладу;
- назва факультету;
- назва профільної кафедри;
- тема курсової роботи;
- прізвище, ім'я, по батькові автора, курс, група;
- прізвище, ім'я, по-батькові наукового керівника курсової роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада;
- місто і рік написання курсової роботи.

План роботи є другою сторінкою роботи і містить у собі вступ, заголовки розділів і підрозділів (якщо вони є), висновки, список використаних джерел, додатки (якщо вони є) з вказівкою номера сторінки, з якої починається розділ чи підрозділ. У плані роботи сторінки вказуються обов'язково.

План роботи може бути двох видів:

1) простий план – включає вступ, основну частину, як правило чотири-п'ять питань, висновки, список використаних джерел та, за необхідності, додатки;

2) складний план – містить ті ж елементи, за винятком питань основної частини, які поділяються на підпитання. Наприклад, питання плану називається «1. Конституційно-правові відносини». Цей пункт плану можна деталізувати наступними підпитаннями: «1.1. Поняття та особливості конституційно-правових відносин», «1.2. Види конституційно-правових відносин», «1.3. Суб'єкти та об'єкти конституційно-правових відносин», «1.4. Юридичний факт як передумова виникнення конституційно-правових відносин».

Використання того чи іншого виду плану роботи не впливає на загальну оцінку по курсовій роботі.

Перелік умовних позначень. Якщо в курсовій роботі використано специфічну термінологію, маловідомі скорочення, нові символи, позначення, то їх перелік може бути поданий у курсовій роботі у вигляді окремого списку, який розташовують перед вступом.

Вступ курсової роботи – це короткий опис обраної для дослідження проблеми та шляхи її розв'язання. Обсяг вступу не повинен перевищувати 2 сторінки, має містити:

1) **актуальність проблеми** – обґрунтування вибору теми курсової роботи, її актуальності та новизни. Розкриття актуальності теми курсової роботи не повинно бути великим за обсягом. Достатньо буде кількома реченнями висловити головне – сутність проблеми, що досліджується у курсовій роботі;

2) **формулювання мети і завдань курсової роботи.** Мета курсової роботи повинна впливати з назви роботи. Вона полягає в розгляді проблемних питань окремої теми. Завдання є похідними від мети курсової роботи. При визначенні завдань курсової роботи слід зазначити складові частини даної теми, аналіз яких необхідний і достатній для досягнення мети.

Мета дослідження: вивчити і науково обґрунтувати... розкрити... узагальнити.... систематизувати

Відповідно до мети у курсовій роботі ставляться *завдання*:

1) проаналізувати наукові джерела з досліджуваної проблеми.

2) ...

3) ...

3) *структура* курсової роботи. Слід зазначити, що курсова робота складається зі вступу, ... розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг курсової роботи ... сторінок.

В основній частині роботи послідовно розкриваються поставлені в плані курсової роботи питання, відповіді на які повинні відповідати логіці викладу матеріалу. Кожне питання має розпочинатися з нової сторінки. У кінці кожного питання за результатами його висвітлення автору слід сформулювати проміжний висновок, що дасть змогу більш ґрунтовно підійти до формулювання загальних висновків курсової роботи.

Виклад матеріалу основної частини курсової роботи має відповідати вимогам граматики і стилістики української мови. Велика кількість граматичних, орфографічних і пунктуаційних помилок є підставою для відмови здобувачу вищої освіти у розгляді його роботи.

В основній частині роботи *обов'язково повинні бути наведені і проаналізовані точки зору різних вчених з проблемних питань теми, зроблені посилання на літературні джерела*. Курсова робота має містити аналіз практичного досвіду, що ілюструють теоретичні положення роботи.

У висновку автор підводить підсумки роботи, формулює основні висновки, може викласти пропозиції, прогнози щодо розвитку того чи іншого державно-правового явища. Висновки вміщують безпосередньо після викладу тексту основної частини курсової роботи, починаючи з нової сторінки. Автор повинен зробити коротке узагальнення щодо всіх питань теми. Висновки повинні бути чіткими, містити формулювання і оцінки, які логічно витікають із змісту курсової роботи. Обсяг висновку не повинен перевищувати 2-3 сторінки;

4) список використаних джерел курсової роботи, на які є посилання в основній частині курсової роботи, відображає обсяг використаної літератури та ступінь вивченості досліджуваної теми. Кількість використаних джерел не повинна бути меншою 15 і більше 45 найменувань.

Список використаних джерел повинен бути збалансованим та включати різні за характером джерела – акти чинного законодавства, монографії, наукові періодичні видання, довідкові видання, підручники, навчальні посібники тощо. Особлива увага має бути приділена практиці Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини, оскільки саме у судових рішеннях мітяться конкретні приклади застосування тієї чи іншої норми при вирішенні юридичних спорів. Для написання курсової роботи не допускається використання літератури, яка була опублікована раніше 2015 року.

Список використаних джерел наводять у кінці тексту, починаючи з нової сторінки, і розміщують в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків. Забороняється вказувати в списку використаної літератури

джерела, які не були безпосередньо використані при написанні курсової роботи.

Якщо література або правові акти були взяті з мережі Інтернет, то слід зазначити її (їх) електронну адресу з зазначенням конкретної сторінки та дати цитування. Забороняється використовувати інформацію з Інтернету, яка не має певного автора та конкретної назви (наприклад, використовувати як джерело роботи «Вікіпедію» тощо). Ця заборона не стосується статистичної або іншої інформації, розміщеної на офіційних сайтах державних органів та установ.

У списку використаної літератури зазначаються наступні вихідні дані підручників, монографій тощо: прізвище автора (або авторів), їх ініціали, повна назва видання, місце видання, видавництво, рік видання, загальна кількість сторінок у виданні, що використовувалось. *Наприклад:* Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник. Київ : Ліра-К, 2016. 615 с.

Для нормативно-правових актів вказуються: Повна назва документу, офіційне джерело видання, рік видання, номер видання, реєстраційний номер нормативно-правового акту. *Наприклад:* Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III (із змін.) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, який містить бібліографічні описи використаних джерел. Бібліографічний опис оформлюється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання»;

5) додатки, у яких подається матеріал, який, по-перше, є необхідним для повноти курсового дослідження, але включення його до основної частини роботи може змінити впорядковане і логічне уявлення про дослідження; по-друге, цей матеріал не може бути розміщений в основній частині курсової роботи через великий обсяг або способи його відтворення. Головна мета додатків – це підсилення положень курсової роботи.

У додатках як правило подається різного роду графічний матеріал: таблиці, графіки, діаграми, малюнки, схеми, фотографії тощо.

Додатки є факультативним елементом курсової роботи, тому їх відсутність не впливає на оцінку по курсовій роботі.

1.4. Основні правила цитування

У курсових роботах не допускається плагіат. При необхідності робляться посилання на документи, підручники або монографії, наукові статті, при цьому здобувач вищої освіти обов'язково повинен описати джерело такого посилання. Посилання передбачають, що в них вказуються: прізвище автора (або авторів), їх ініціали, повна назва видання, місце видання, видавництво, рік видання, сторінка (або сторінки) з яких вилучені цитати (або загальний зміст яких анується). У кінцевому переліку джерел ці сторінки вже не вказуються.

Цитати наводяться з використаних джерел. Цитати в тексті роботи слід брати в лапки, в кінці відповідної сторінки дати повні і точні посилання на джерела.

Зразок посилання на монографію¹.

Зразок посилання на нормативно-правовий акт²

Зразок посилання на статтю у періодичному виданні³.

Зразок посилання на веб-сайт⁴.

Проте посилання на використані в тексті роботи джерела можна робити і відповідно до їх переліку у списку літератури. Тоді після цитати слід поставити квадратні дужки, наприклад, [2, с. 30]. При цьому перша цифра означає, що робота на яку посилається здобувач вищої освіти, знаходиться у списку літератури під номером 2. Друга цифра означає сторінку відповідної роботи, з якої відбулося цитування. Наведення чужих текстів без посилань недопустимо.

З метою належної реалізації норм Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», що стосуються дотримання основних принципів академічної доброчесності та системного підходу до розвитку методів та засобів виявлення плагіату в освітньому просторі курсові роботи перевіряються на плагіат. У разі виявлення плагіату, курсова робота повертається на доопрацювання.

1.5 Термін подачі на кафедру, перевірка та рецензування курсової роботи

Підставою для допуску курсової роботи до захисту є отримання щодо неї позитивної рецензії.

У рецензії відображаються наступні елементи:

- тема курсової роботи та її автор;
- повнота розкриття автором актуальності та загалом теми курсової роботи;
- правильність визначення автором кола питань, які необхідно було розкрити;
- зауваження стосовно недбалості оформлення роботи;
- знання відповідної джерельної бази за темою курсової роботи;
- теоретичний рівень викладеного матеріалу та значущості отриманих доказів.

У заключній частині можуть бути зауваження відносно стилю, чіткості висловлювання думок тощо.

У рецензії обов'язково звертається увага на недоліки курсової роботи, ступінь їх впливу на остаточну оцінку і даються рекомендації щодо їх усунення.

---

¹ Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації : монографія. Харків : Право, 2015. с. 57.

² Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (із змін.) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

³ Цимбалістий Т. Інститут імпідменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 2 (10). С. 52.

⁴ Агітація та висвітлення виборчої кампанії в медіа: підсумки виборів Президента 2019 // Центр демократії та верховенства права: сайт. 14.05.2019. URL: <https://cedem.org.ua/news/vybory-2019-pidsumky-media/> (дата звернення 25.12.2020).

Позитивно курсова робота оцінюється відміткою «допускається до захисту» та можливим виставленням попередньої оцінки.

У випадках незадовільної рецензії курсової роботи викладач повертає її здобувачу вищої освіти для повної або часткової переробки з чітко висловленими вимогами щодо усунення помилок і недоліків, а також з відміткою «до захисту не допускається». Повторно курсова робота надається на рецензію лише **одночасно** з раніше не зарахованою роботою. При повторному рецензуванні викладач перевіряє виконання його вимог і рекомендацій, позначених у рецензії до не зарахованої курсової роботи.

1.6. Захист курсової роботи

Здобувач вищої освіти, який отримав за курсову роботу позитивну оцінку, готує її до захисту. Термін підготовки курсової роботи до захисту після рецензування – 7-10 діб. За цей час здобувач вищої освіти уважно вивчає рецензію, усуває недоліки, повторно вивчає основну і додаткову літературу, пише тези виступу для захисту.

Захист курсової роботи проводиться публічно напередодні екзаменаційної сесії перед комісією у складі двох викладачів кафедри конституційного і міжнародного права, одним із яких обов'язково є викладач-рецензент. Захист відкривається вступним словом здобувача вищої освіти, який не повинен перевищувати 5 хвилин. У своєму виступі здобувач повинен вказати на постановку проблеми теми його курсової роботи, цілі і завдання, основні положення та використані джерела. Доцільно вказати на новизну та наукову цінність отриманих результатів у ході проведення курсового дослідження.

Після вступного слова здобувачу можуть бути поставлені питання, на які він повинен одразу ж відповісти. Відповідь повинна бути повною та аргументованою. На підставі виступу виносяться рішення по оцінку курсової роботи за 100-бальною шкалою:

- «А» – відмінно;
- «Б» – дуже добре;
- «С» – добре;
- «D» – задовільно;
- «Е» – достатньо.

Результат захисту курсової роботи вноситься у залікову книжку та відомість.

Здобувач вищої освіти, який не виконав курсову роботу або під час захисту отримав оцінку «незадовільно», не допускається до складання екзаменаційної сесії.

Курсові роботи зберігаються на кафедрі терміном, встановленим наказом Міністерства освіти і науки України.

2. Теми курсових робіт

№	Назва теми
1.	Конституція як основний закон суспільства і держави
2.	Засади конституційного ладу України
3.	Україна як демократична, соціальна, правова держава
4.	Конституційно-правове закріплення державних символів України
5.	Вибори як спосіб легітимізації влади
6.	Громадянство України
7.	Конституційні права та свободи людини і громадянина в Україні
8.	Основи правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні
9.	Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні
10.	Гарантії реалізації конституційних прав і свобод в Україні
11.	Виборча система України
12.	Конституційно-правовий статус медіа в Україні
13.	Форма територіального устрою у конституційно-правовій теорії
14.	Конституційна система органів публічної влади в Україні
15.	Конституційно-правовий статус народних депутатів України
16.	Конституційно-правовий статус Верховної Ради України
17.	Конституційно-правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України
18.	Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України
19.	Конституційний контроль у зарубіжних країнах
20.	Конституційно-правовий статус органів судової влади в Україні
21.	Конституційно-правовий статус громадських об'єднань в Україні
22.	Конституційно-правовий статус Президента України
23.	Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції
24.	Територіальний устрій України
25.	Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні
26.	Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні
27.	Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування в Україні
28.	Національна поліція України в механізмі забезпечення конституційних прав і свобод громадян України
29.	Статус депутатів місцевих рад в Україні
30.	Конституційно-правовий статус місцевих державних адміністрацій в Україні

3. Рекомендації щодо змісту курсових робіт за темами

ТЕМА № 1. КОНСТИТУЦІЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЗАКОН СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

План роботи:

1. Поняття і значення конституцій у різних країнах.
2. Юридичні властивості конституції.
3. Функції конституції.

4. Класифікація конституцій.

5. Юридична характеристика чинної Конституції України.
Конституційна реформа в Україні.

Методичні вказівки:

При розгляді першого питання слід звернути увагу на те, що термін «конституція» має тривалу історію і на сьогодні вживається в кількох значеннях, насамперед як «конституція юридична» і «конституція фактична». Необхідно з'ясувати зміст кожного з названих понять, розкрити співвідношення між ними, розкрити сутність конституції та показати її роль у різних зарубіжних країнах.

Розкриваючи юридичні властивості конституції, слід навести їх перелік і зміст, акцентуючи увагу на тому, що окремі з них мають матеріальний (змістовний) характер, а інші є формальними (зовнішніми); проте лише в комплексі вони дають змогу чітко відмежувати конституцію від усіх інших нормативно-правових актів.

Третє питання плану передбачає з'ясування функцій конституції як основних напрямків її впливу на суспільство і державу. Необхідно сформулювати визначення функцій конституції, навести їх перелік і розкрити зміст кожної з них. При цьому слід мати на увазі, що перелік функцій конституції, що наводиться у спеціальній літературі, не є вичерпним.

Історія конституціоналізму налічує вже кілька століть. За цей час державно-правова думка і практика подарували світові величезну кількість різноманітних конституцій. Розкриваючи четверте питання необхідно розглянути види конституції залежно від застосування різних критеріїв класифікації та їх характеристику.

Відповідаючи на останнє питання плану, слід класифікувати чинну Конституцію України 1996 р. за всіма критеріями, що використовуються в науці конституційного права, у тому числі за історичними умовами прийняття (належністю до певного «покоління» конституцій), зовнішньою формою, порядком прийняття та зміни, формою правління, формою територіального устрою, політичним режимом, обсягом, ступенем відповідності реально існуючим суспільним відносинам тощо. Особливу увагу слід приділити конституційній реформі, розкрити її причини, основні напрямки та перспективи.

Рекомендований перелік літератури до теми № 1:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

4. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
13. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Агафонова Н. В. Конституція як об'єкт реформування. *Університетські наукові записки*. 2016. № 59. С. 351–366.
2. Гудзь Т. І. Верховенство конституції як принцип засад конституційного ладу України. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення*: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 черв. 2021 р.) / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2021. С. 154–156.
3. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103–108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vksu_2015_4_13
4. Магновський І. Й. Конституційна реформа в Україні: виклики сучасності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 1. С. 7–10. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/1/4.pdf>
5. Мельник М. І. Охорона Конституції України // *Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. Т. 24. URL: <https://esu.com.ua/article-77299>.
6. Мищак І. Конституція України: проблемні аспекти й перспективи удосконалення (до 25-річчя ухвалення Основного Закону). *Конституційний*

процес в Україні: політико-правові аспекти. 2021. № 5–6 (85–86). С. 5–9. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/konstutyciynuy_proces/2021/5-6.pdf.

7. Різник С. Проблеми попереднього конституційного контролю законопроектів про внесення змін до Конституції України. *Віче*. 2015. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4974/>

8. Стець О. М., Павліченко Є. В. Сучасні проблеми українського конституціоналізму та напрям їх уникнення. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. С. 164–169.

9. Стецюк Н. В. Стабільність Конституції і конституційні зміни: проблема співмірності. *Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (23 червня 2017 р.)* / упор. М. В. Ковалів. Львів: ЛьвДУВС, 2017. С. 257–261.

10. Таран Д. П. Захист конституції: основні сучасні підходи. *Форум права*. 2015. № 3. С. 212–218.

11. Федоренко В. Л. Конституція та конституціоналізм: сутність, сенси і взаємозумовленість. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2 (86). С. 78–94. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/186>.

12. Федоренко В. Л. Конституція України: генезис, проблеми, шляхи і перспективи удосконалення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 6. С. 6–11.

13. *Функціонування Конституції України в умовах війни: теоретичні засади та практичні реалії*: матеріали міжнародного круглого столу (м. Ужгород, 27 черв. 2022 р.). URL: <https://ccu.gov.ua/library/funkcionuvannya-konstytuciyi-ukrayiny-v-umovah-viyny-teoretychni-zasady-ta-praktychni>

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний процес в Україні. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/index.html>

2. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

6. Як Україна отримала свою Конституцію. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/yak-ukrayina-otrymala-svoyu-konstytuciyu1>

ТЕМА № 2. ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

План роботи:

1. Поняття конституційного ладу та його засад.
2. Склад принципів, що становлять засади конституційного ладу України.
3. Конституційна характеристика Української держави.

4. Демократичні основи конституційного ладу України.
5. Економічні та духовні аспекти основ конституційного ладу України.
6. Політико-правові проблеми забезпечення стабільності конституційного ладу України та його основ.

Методичні вказівки:

У межах даної теми слід дати загальну характеристику засад конституційного ладу України як провідного конституційно-правового інституту. Розкриваючи перше питання плану, слід звернути увагу на те, що в сучасній юридичній науці існує певне розмаїття поглядів на те, що таке конституційний лад і як він співвідноситься з державним і політичним ладом. На базі вивчення Конституції України і відповідних наукових джерел необхідно дати поняття та розкрити зміст конституційного ладу. При цьому слід пам'ятати, що поняття «конституційний лад» і «засади конституційного ладу» не можна ототожнювати. Доцільно висловити власне ставлення до найменування першого розділу Конституції України та його змісту, зокрема переліку принципів, що в ньому закріплюються.

Розглядаючи друге питання плану, потрібно назвати принципи конституційного ладу України, як то: народний і державний суверенітет, республіканізм, унітаризм, демократизм, поділ державної влади, верховенство права тощо. При цьому слід звернути увагу на системність тих принципів, що становлять засади конституційного ладу, їх взаємний зв'язок і взаємообумовленість. Варто зазначити перелік ознак, які відрізняють ті принципи, що становлять засади конституційного ладу, від усіх інших правових принципів.

Відповідь на третє питання плану має містити характеристики України як суверенної, демократичної, правової, соціальної держави. Особливу увагу при цьому слід приділити конституційній формі Української держави.

Четверте питання плану передбачає визначення демократичних засад конституційного ладу України, у тому числі народного суверенітету, визнання найвищої соціальної цінності людини, рівноправності громадян, гласності тощо.

Висвітлюючи п'яте питання плану, слід відзначити, що питання економічного ладу є одними з головних у предметі конституційного регулювання, оскільки економіка як базис суспільства, визначає тенденції розвитку його політичних та інших інститутів. Треба розкрити характер економічної системи України та її конституційно-правове регулювання. Особливу увагу доцільно приділити характеристиці України як держави з ринковою економікою, розкрити зміст економічного плюралізму (багатоманітності) як основи економічної системи України. У системному зв'язку з економічною системою слід дати конституційно-правову характеристику соціальної системи і соціальної структури українського суспільства, вказати тенденції їх розвитку. Звертаючись до конституційно-правових основ духовно-культурних відносин, слід звернути увагу на те, яке місце в Конституції посідають питання освіти, науки, культури, релігії. У

даному контексті треба розкрити зміст принципу ідеологічного плюралізму (багатоманітності) як основи духовно-культурних відносин в Україні.

Завершальне, шосте питання плану, стосується проблеми стабільності конституційного ладу України. Розкриваючи це питання, слід відзначити, що поступальний розвиток суспільства й ефективне функціонування органів публічної влади, достатньо повне розкриття потенційних можливостей конституційного механізму публічної влади є можливим тільки за умови стабільності конституційного ладу і його захищеності від різного роду загроз. У даному контексті мають бути визначені механізми забезпечення стабільності конституційного ладу, а також роль тих чи інших органів державної влади у цьому механізмі.

Рекомендований перелік літератури до теми № 2:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
3. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Батанов О. В. Порівняльна характеристика унітаризму та федералізму: концептуальні аспекти теорії та практики. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 87–93.

2. Бедрій Р. Б. Об'єкти комунальної власності в Україні: конституційно-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 75–83.

3. Богів Я. Безпосередня демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2019. Вип. 22. С. 205–213.

4. Водянніков В. Конституціоналізм в екстремальних умовах: установча її встановлена влада в кризові періоди. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4. С. 8–37.

5. Гудзь Т. І. Засади конституційного ладу України та їх ознаки. *Новітні тенденції сучасної юридичної науки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 4–5 грудн. 2020 р.)* / Дніпро: ГО «Правовий світ», 2020. С. 29–31.

6. Гудзь Т. І. Конституційне закріплення суспільного ладу: основні підходи. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 21–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2015_3_6/

7. Гудзь Т. І. Форми посягання на конституційний лад України // Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє: тези доп. міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 22 лист. 2019 р.). Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС. С. 132–133.

8. Зюзь Д. В. Сутність та чинники розвитку економічної системи. *Державне будівництво*. 2016. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2016_2_6

9. Ільницький М. С. Становлення конституційного ладу в Україні. *Право.ua*. 2017. № 3. С. 10–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2017_3_4.

10. Касинюк Л. А., Мельник Е. А. Правова держава та проблеми становлення її в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 28–32. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/6.pdf

11. Ковальчук В. Б., Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу України: моногр. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Остроз. акад.», 2016. 209 с.

12. Ковтун В., Зезуль Ю. Адміністративно-територіальний устрій як елемент конституційного дизайну. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 127–131.

13. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozysiy>

14. Курцев О. Ю. Поняття та ознаки унітаризму як принципу конституційного ладу України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2020. № 44. С. 107–112.

15. Курцев О. Ю. Принцип унітаризму та система адміністративно-територіального устрою України. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 141–147.

- 16.Летнянчин Л. І. Пряма дія норм Конституції України: від принципу – до практичного застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4 (91). С. 115–127. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/_VA=8__4_2017-115-127.pdf
- 17.Лешанич М. Особливості інституціоналізації партійної системи України в умовах гібридного політичного режиму. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 147 (№ 8). Ч. 3. Політичні науки. С. 48–53.
- 18.Лощихін О. М., Якубовський Д. Г., Янішевський А. В. Реформування місцевої влади як одна з засад і гарантій конституційного ладу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 77–81.
- 19.Марковець В. М. Політична культура як складова духовної культури суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 94–96. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2017/21.pdf
- 20.Мельничук О. П. Відокремлення держави та релігійних організацій в сучасних умовах державотворення: правова природа, зміст та види. *Правова позиція*. 2020. № 2 (27). С. 178–182. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2020/2/34.pdf>
- 21.Павшук К. О. Демократичні засади конституційного ладу України: монографія. Харків: Юрайт, 2016. 200 с.
- 22.Рєньов Є. В. Демократія як базова цінність конституційного ладу України. *Право і суспільство*. 2015. № 6. Ч. 3. С. 41–45.
- 23.Рибачук А. Застосування норм Конституції України як норм прямої дії у процесуальній процедурі розгляду судової справи. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 137–144. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/5/24.pdf>
- 24.Рябовол Л. Т. Гарантії конституційного ладу України як предмет дослідження: реалізація системного підходу. *Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове фахове видання*. 2017. № 4. С. 29–32. URL: http://lsej.org.ua/4_2017/4_2017.pdf
- 25.Рябовол Л. Т. Державний суверенітет: наукові підходи до визначення поняття і ступеня обмежень в умовах глобалізації. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 3(43). С. 262–266.
- 26.Рябовол Л. Т. Засади конституційного ладу України як предмет дослідження: обґрунтування необхідності впорядкування термінологічного апарату. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 49–52. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/516806.pdf>
- 27.Савчин М. Забезпечення конституційного порядку та стан війни. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 2. С. 39–59.
- 28.Топчій В. В. Межі державного суверенітету: теорія та практика. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 1 (10). С. 78–81. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2016/17.pdf
- 29.Формування та становлення громадянського суспільства в Україні: монографія / В. І. Цимбалюк, В. І. Гришко, І. В. Міщук та ін. Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2019. 158 с. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/17306/1/Монографія%20Громад-вар2%20%282%29.pdf>

30. Хома Н. Соціальна держава третього тисячоліття. *ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 3 (71). С. 205–215.

31. Шемшученко Ю. С., Скрипнюк О. В. Декларація про державний суверенітет України: історичне значення і завдання для сучасності (до 30-річчя прийняття Декларації). *Правова держава*. 2020. Вип. 31. С. 3–14.

32. Шершун К. П. До питання про межі конституційно-правового регулювання економічних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 36 (1). С. 80–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_36%281%29__19.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

ТЕМА № 3. УКРАЇНА ЯК ДЕМОКРАТИЧНА, СОЦІАЛЬНА, ПРАВОВА ДЕРЖАВА

План роботи:

1. Поняття та основні концепції демократії. Форми демократії.
2. Ознаки України як демократичної держави.
3. Україна як соціальна держава: поняття, сутність, ознаки.
4. Реалізація принципу правової держави в Україні.

Методичні вказівки:

При відповіді на перше питання необхідно розпочати зі з'ясування того, що розуміється під демократією. При цьому, необхідно звернути увагу на те, що у сучасній науці термін «демократія» має кілька значень. Перше, основоположне – влада народу, «правління народу, обране народом і для народу». Друге – форма устрою будь-якої організації (партійної, профспілкової, молодіжної), заснованої на рівноправній участі її членів в управлінні і прийнятті рішень більшістю. Третє – ідеал суспільного устрою, заснований на певній системі цінностей, певному світогляді (до складових цього ідеалу відносять свободу, рівність, справедливість, повагу прав людини, народний суверенітет тощо). Четверте – це соціальний і політичний рух, народовладдя, здійснення демократичних цінностей і ідеалів (сучасні демократичні рухи – це і соціал-демократичні, християнсько-демократичні, ліберальні, антивоєнні та ін.). Крім того, необхідно розкрити зміст основних концепцій демократії: класичної ліберальної демократії, концепції плюралістичної демократії, корпоративної демократії, партисипаторної демократії та інших. Окрема увага має бути приділена характеристиці форм демократії – прямої та

представницької, при цьому зверніть увагу на їх особливості та форми реалізації.

Друге питання плану передбачає визначення демократичних засад конституційного ладу України, у тому числі народного суверенітету, визнання найвищої соціальної цінності людини, рівноправності громадян, багатопартійності та ідеологічного плюралізму, гласності тощо. Крім того слід пам'ятати, що демократичність Української держави проявляється у республіканській формі державного правління, що дає можливість громадянам обирати главу держави, парламент, органи місцевого самоврядування.

Відповідь на третє питання плану має містити характеристику України як соціальної держави. Необхідно дати визначення соціальної держави, при цьому важливо зазначити існування різних точок зору щодо поняття «соціальна держава». Також необхідно розкрити сутність та ознаки соціальної держави. Корисним буде відзначити взаємозв'язок соціальної держави з правовою державою та громадянським суспільством, точніше з рівнем їх розвитку.

При відповіді на останнє, четверте, питання теми слід мати на увазі, що процес становлення в Україні правової держави є багатоаспектним, динамічним і багатоманітним за конкретними виявами. На основі відповідних положень Конституції України необхідно проаналізувати найважливіші напрями становлення правової держави в Україні відповідно до основних її ознак: забезпечення верховенства права; гарантування прав і свобод людини; здійснення принципу поділу державної влади на правовому рівні та на рівні практичної діяльності.

Рекомендований перелік літератури до теми № 3:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
4. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.

9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

10. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

11. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бабенко К. А. Конституційне закріплення демократичних основ організації державної влади (теорія і практика реалізації). URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/108-konstitutsijne-zakriplennya-demokraticnikh-osnov-organizatsiji-derzhavnoji-vladi-teoriya-i-praktika-realizatsiji.html>

2. Баулін Ю. Принцип верховенства права у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 1. С. 18–27.

3. Берченко Г. В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти. *Форум права*. 2017. № 4. С. 13–23. URL: http://nbuv.gov.ua/u/jrn/fp_index.htm_2017_4_4

4. Богів Я. Безпосередня демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 22. С. 205–213.

5. Галіцина Н. В. Демократична держава та соціальна держава: до питання про співвідношення категорій. *Сучасні виклики українського права у контексті європейської інтеграції*. Бюлетень № 1 (1), квітень 2016 р. С. 6–8.

6. Касинюк Л. А., Мельник Е. А. Правова держава та проблеми становлення її в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 28–32. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/6.pdf

7. Ковальчук В. Б., Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу України: моногр. Остроз: Вид-во Нац. ун-ту «Остроз. акад.», 2016. 209 с.

8. Колот А. М., Герасименко О. О. Соціальна держава: генезис і перспективи розвитку. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2017. № 1. С. 8–36.

9. Краковська А. Є. Поняття соціальної функції держави в сучасній юридичній науці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 31. С. 14–19.

10. Крусян А. Р. Україна як соціальна держава: концептуальні положення та конституційно-правові реалії. С. 35–47. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1608/Krusyan.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

11. Кушніренко О. Г. Соціальна держава як базова цінність та принцип конституційного ладу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «Право»*. 2017. Вип. 23. С. 53–58.

12.Латигіна Н. А. Українська демократія сьогодні: спроби і помилки. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_34_6.pdf

13.Лешанич М. Особливості інституціоналізації партійної системи України в умовах гібридного політичного режиму. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 147 (№ 8). Ч. 3. Політичні науки. С. 48–53.

14.Маліков В. В., Дегтяр О. А. Світовий досвід становлення і розвитку громадянського суспільства і соціальної держави. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2014. Вип. 1. С. 25–34. URL: <https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol1/25-34.pdf>

15.Павшук К. О. Демократичні засади конституційного ладу України: монографія. Харків: Юрайт, 2016. 200 с.

16.Петришин О. Демократичні основи правової, соціальної державності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 32–41.

17.Рєньов Є. В. Демократія як базова цінність конституційного ладу України. *Право і суспільство*. 2015. № 6, ч. 3. С. 41–45.

18.Формування та становлення громадянського суспільства в Україні: монографія / В. І. Цимбалюк, В. І. Гришко, І. В. Міщук та ін. Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2019. 158 с. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/17306/1/Монографія%20Громад-вар2%20%282%29.pdf>

19.Хома Н. Соціальна держава третього тисячоліття. *ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 3 (71). С. 205–215.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Демократія, права людини та врядування. URL: <https://www.usaid.gov/node/234106>

2. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

ТЕМА № 4: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СИМВОЛІВ УКРАЇНИ

План роботи:

1. Поняття, види та політико-правове значення державних символів.
2. Конституційно-правове регулювання символів Української держави на сучасному етапі.
3. Проблеми та перспективи конституційно-правової регламентації державної символіки.
4. Відповідальність за наругу над державними символами України.

Методичні вказівки:

Важливим атрибутом сучасної держави, складовою її конституційного ладу є державні символи. Символи нації, створені нею в процесі власного державотворення, з часом, як правило, стають державними у результаті їх закріплення на законодавчому рівні. Історична традиція, унаочнена в символіці, перетворює населення на народ, формує націю. Державні символи України концентровано виражають провідну роль нації у становленні власної держави. Розкриваючи перше питання теми слід надати визначення «державні символи», звернути увагу на їх ознаки, функції, зазначити види, розкрити політико-правове значення.

Враховуючи те положення, що державні символи є офіційними знаками держави, які стають такими в результаті їх інституціоналізації, тобто нормативного закріплення державою, розглядаючи друге питання теми варто проаналізувати конституційно-правове регулювання символів Української держави на сучасному етапі, розкрити порядок їх використання, питання охорони державних символів.

Розкриваючи третє питання теми, варто звернути увагу на те, що об'єктивна необхідність інституціоналізації на національному рівні державних символів, як офіційних знаків держави, опосередкована принципом верховенства закону, який з огляду на положення статті 8 Конституції України є логічним продовженням принципу верховенства права. Державні символи, наповненні відповідним ідеологічним, національним та іншим змістом, є незаперечним доказом існування незалежної держави, концентровано виражають її велич, соціальну суть та суверенітет і спрямовані на зміцнення її авторитету. Суспільно-комунікативна значимість державних символів вбачається в їх можливості в лаконічній формі передавати ту інформацію про державу, яка є зрозумілою для суспільства. При розгляді даного питання слід зазначити проблеми та перспективи конституційно-правової регламентації державної символіки, зокрема, щодо правової регламентації опису, порядку використання та охорони державних символів України.

Відповідаючи на останнє, четверте питання, необхідно розкрити зміст конституційного обов'язку поважати державні символи України, визначити, до яких видів відповідальності може бути притягнутий особа у випадку невиконання положень ст. 65 Конституції України. Крім того, необхідно визначити, що розуміють під наругою над державними символами і що є її складовою.

Рекомендований перелік літератури до теми № 4:

Основна:

1. Конституція України: закон України від 28 черв. 1996 р. (із змін.) URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

4. Конституція Автономної Республіки Крим від 21 жовтня 1998 р., затв. Законом України від 23 грудня 1998 № 350-XIV *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.

5. Про Державний герб України: Постанова Верховної Ради України 19 лютого 1992 р. № 2137-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-12#Text>

6. Про Державний Гімн України: Закон України від 6 березня 2003 р. № 602-IV . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/602-IV#Text>

7. Про Державний прапор України: Постанова Верховної Ради України від 28 січня 1992 р. № 2067-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2067-12#Text>

8. Питання щодо використання державних символів України: Указ Президента України від 09 лютого 2001 № 79/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79/2001#Text>

9. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

10. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

11. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

12. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

13. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.

14. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

15. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

16. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Какауліна Л. Конституційно-правові аспекти інституту державних символів. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 4 (20). URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/48_KonstitutsIyno-pravovI%20aspekti%20Institutu%20derzhavnih%20simvolIv.pdf

2. Гречило А., Завітій Б. НАШ ГЕРБ. Українські символи від княжих часів до сьогодення Альбом. Київ: Родовід, 2018. 400 с.

3. Какауліна Л. М. Конституційні засади державних символів та їх роль у створенні національної ідентичності. *Visegrad Journal on Human Rihts*. 2020. № 5. С. 129–135.

4. Карман В. В. Досвід європейських країн у сфері кримінально-правового забезпечення охорони державної символіки. *Юридичний бюлетень*. 2019. Вип. 11, ч. 2. С. 163–170.

5. Кушніренко О. Г., Кузнецов І. А. Проблеми законодавчого закріплення, використання та охорони державних символів України: конституційно-правовий аспект. 2017. № 1. URL: http://nauka.nulau.org.ua/download/el_zbirnik/1/Kushnirenko.pdf

6. Магац Т. М. Стан та перспективи розвитку інституту державних символів України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 2. С. 22–24. URL: http://lsej.org.ua/2_2017/7.pdf

7. Мішегліна В. Проблеми законодавчого закріплення інституту державних символів державних символів в Україні: теоретичний та конституційно-правовий аспект. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. № 5, т. 5. С. 46–52. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2018/2018-5-5/09.pdf>

8. 7. Шумка М. Л. Українська національна символіка як репрезентант національної ідентичності. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2016. Вип. 9. С. 153–157.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позиції. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

4. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://old.uinp.gov.ua/publication/perelik-ofitsiinikh-dokumentiv>

ТЕМА № 5: ВИБОРИ ЯК СПОСІБ ЛЕГІТИМІЗАЦІЇ ВЛАДИ

План роботи:

1. Поняття та види виборів.
2. Поняття виборчої системи. Типи виборчих систем.
3. Виборче право зарубіжних країн.
4. Організація і порядок проведення виборів у сучасних країнах.

Методичні вказівки:

Відповідь на перше питання плану має розпочинатися з визначення поняття виборів, їх сутнісних рис і відмінностей від інших форм безпосередньої демократії. Слід вказати функції та соціальне призначення виборів, їх позитивні та негативні риси.

При відповіді на друге питання необхідно розкрити поняття виборчої системи у вузькому і широкому значенні, визначити типи виборчих систем і принципи, які лежать в основі мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем, з'ясувати переваги та недоліки кожної з цих систем. Крім

цього, необхідно також проаналізувати види виборчих систем, які використовуються на загальнодержавних і місцевих виборах в Україні.

Відповідь на третє питання передбачає характеристику поняття виборчого права в об'єктивному та суб'єктивному розумінні, детальний аналіз принципів виборчого права. При цьому, принципи виборчого права слід розглядати з точки зору конституційно-правової теорії та чинного виборчого законодавства. Слід відмежувати поняття «принципи виборчого права» від суміжних понять, зокрема від таких, як «принципи виборчої системи» та «принципи виборчого процесу».

При відповіді на четверте питання плану слід показати, що вибори не зводяться до голосування на виборчій дільниці, а являють собою тривалий процес, що складається з багатьох етапів і в якому бере участь чимало різних суб'єктів – від кандидатів на виборні посади до членів виборчих органів та офіційних спостерігачів. Необхідно розкрити зміст основних стадій виборчого процесу та роль тих чи інших суб'єктів на кожній із стадій. Слід акцентувати увагу на тому, які саме органи здійснюють підготовку та проведення виборів, а також за чий рахунок здійснюється фінансування виборчої кампанії у зарубіжних країнах.

Рекомендований перелік літератури до теми № 5:

Основна:

1. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
2. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
3. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
4. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
5. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
6. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
7. Нестерович В. Ф. Виборче право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2017. 503 с.
8. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
9. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
10. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

11. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країни: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Богів Я. Безпосередня демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2019. Вип. 22. С. 205–213.

2. Вітюк Д. Л., Павлюх О. А. Вибори як форма безпосередньої демократії: теоретико-правовий аспект. *Альманах права.* 2019. Вип. 10. С. 115–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2019_10_25

3. Ворона П. В. Системи місцевих виборів у країнах Східної Європи: досвід для України. *Вісник НАДУ при Президентові України. Серія «Державне управління».* 2017. № 1. С. 68–75.

4. Гудзь Л., Гудзь Т. Принцип загального виборчого права: міжнародні стандарти та перспективи законодавчої реалізації в Україні. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право.* 2020. С. 30–39. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/16370/>

5. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові основи використання зарубіжного досвіду при охороні і захисті виборчих прав громадян. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2019. № 3. С. 24–27. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2019/8.pdf.

6. Закірова С. Референдум як інструмент прямої демократії: міжнародний досвід і корисні уроки для України. *Громадська думка про правотворення.* 2019. № 10 (175). С. 4–13. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2019/10.pdf>.

7. Коломієць Ю. М., Гудзь Л. В. Правопорушення на виборах в Україні та шляхи їх подолання. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal).* 2019. № 6 (46). С. 51–54.

8. Лешанич М. Особливості формування виборчої системи України (1991–2014 рр.). *Регіональні студії.* 2018. № 12. С. 18–25.

9. Марцеляк О. В., Марцеляк С. М. Правова природа й види цензів у виборчому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2015. Вип. 33. Т. 1. С. 79–93.

10. Михайлов М. Класифікація типових та нетипових форм безпосередньої демократії. *Підприємництво, господарство і право.* 2017. № 10. С. 127–131. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/27.pdf>

11. Мохончук Б. С. Вплив норм «м'якого права» на формування демократичної виборчої системи. *Форум права.* 2017. № 1. С. 127–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_24

12. Мохончук Б. С. Конституційний контроль за процесом виборчої інженерії: порівняльно-правовий аспект. *Право і суспільство.* 2017. № 2. С. 26–32.

13. Мохончук Б. С. Характеристика виборчого округу як комплексного елементу виборчої системи. *European political and law discourse.* Praha. 2016. Vol. 3. P. 105–113.

14. Нестерович В. Ф. Зміст та структура суб'єктивного виборчого права в Україні. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спец. вип. № 3. С. 163–169.

15. Нестерович В. Ф. Поняття й види народного вето в контексті сучасних конституційно-правових трансформацій. *Право і суспільство*. 2016. № 3. С. 27–33. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/3_2016/part_1/8.pdf

16. Право обирати і бути обраним в країнах ЄС: суб'єкти, умови і механізми реалізації. URL: http://www.parlament.org.ua/docs/files/8/1150892449_ans.pdf

17. Розвиток форм безпосередньої демократії в Україні: аналіз доцільності та перспектив застосування: аналіт. доп. / Павленко І. А., Даниляк О. О., Макаров Г. В., Руденко А. В. Київ: НІСД, 2019. 65 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/dopovid-1.pdf>

18. Стешенко Т. В. Форми голосування в сучасних зарубіжних країнах. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15130/1/Steshenko_44-47.pdf

19. Фейки як інструмент впливу на вибори: Аналітична доповідь. 2020. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/dopovid-dubov-1.pdf>

20. Ярмоленко О. В. Правове регулювання інформаційного забезпечення виборів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 36–44.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Декларація критеріїв вільних та справедливих виборів Міжпарламентського Союзу. URL: <http://www.ipu.org/cnl-e/154-free.htm>

2. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

3. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

4. Резолюція ПАРЄ «Про ліквідацію обмежень на право голосу» від 25.06.2005. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTMLen.asp?fileid=17364&lang=en#27>.

5. Рекомендація R(99)15 КМ РЄ державам-членам «Про висвітленням в засобах масової інформації виборчих кампаній», ухвалено на 678-му засіданні заступників міністрів від 09.09.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_726 28.

ТЕМА № 6: ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ

План роботи:

1. Поняття і принципи громадянства України.
2. Набуття громадянства України.
3. Припинення громадянства України.
4. Система органів, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України. Процедури з питань громадянства.

Методичні вказівки:

Розкриваючи перше питання плану, слід сформулювати визначення громадянства України, розкрити його сутність та ознаки. При цьому слід мати на увазі, що теоретичні визначення дещо відрізняються від легального (законодавчого). Необхідно вказати, що сутність громадянства найбільш концентровано виявляється в його принципах, серед яких розрізняють загальні (загальноправові) та спеціальні. Слід навести перелік принципів громадянства України і розкрити їх зміст, ілюструючи свою відповідь посиланнями на чинний Закон України «Про громадянство України» 2001 р.

При відповіді на друге питання необхідно визначити поняття набуття громадянства України та розкрити зміст кожної з підстав набуття громадянства України, що передбачені ст. 6 Закону України «Про громадянство України». Навести перелік вимог, що ставляться до осіб, які виявили бажання бути прийнятими до громадянства України, випадки спрощеної процедури набуття громадянства, а також назвати категорії осіб, які не можуть бути прийняті до громадянства України за жодних підстав. Особливу увагу слід приділити проблемам визначення громадянства дітей.

Відповідаючи на третє питання плану, слід сформулювати визначення припинення громадянства, навести перелік форм припинення громадянства України за чинним законодавством. Особливу увагу слід приділити підставам для втрати громадянства України та з'ясуванню моменту, з якого припиняється громадянство України.

Обґрунтована відповідь на четверте питання плану потребує звернення не лише до Закону України «Про громадянство України», але й до Указу Президента «Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України» від 27 березня 2001 р. Необхідно визначити, які документи, до яких органів і в які строки мають бути подані для вирішення тих чи інших питань, пов'язаних із громадянством України.

Рекомендований перелік літератури до теми № 6:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
3. Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України»: Указ Президента України від 27 березня 2001 р. № 215/2001 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215/2001#Text>
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

7. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.

8. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

9. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

10. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Гузь В. Документування іноземців та реєстрація дитини громадянином України. *Урядовий кур'єр*. 2020. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/dokumentuvannya-inozemciv-ta-reyestraciya-ditini-g/>.

2. Дахова І. І. Принцип єдиного громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 26. С. 95–109.

3. Дробуш І. В., Кутинець В. В. Проблеми набуття громадянства України. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1 (45.1). С. 35–38.

4. Дрьомов С. В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2017. 52 с. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Institut_Gromadyanstva_Print_Bleed=3mm-b18af.pdf

5. «Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України». Аналітична доповідь // Національний інститут стратегічних досліджень: сайт. 04.12.2017. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi/institut-gromadyanstva-yak-regulyator-vplivu-na-stan-zabezpechennya>

6. Кінаш Н. Б. Принципи громадянства як фактор забезпечення національної безпеки України. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 63–66.

7. Кінаш Н. Б. Принципи громадянства: умова стабільного існування держави. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. Вип. 4. С. 17–23.

8. Лазарєв В. В. Система органів, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України: компетенція та організація роботи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 32–36. URL: lsey.org.ua > 8.pdf

9. Пальчук В. Громадянство України: підстави його набуття і припинення в сучасному контексті. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=849:status-gromadyanina&catid=8&Itemid=350

10. Пильгун Н. В., Бузун О. О. Сутність та особливості громадянства в Україні. *Юридичний вісник*. 2016. № 1 (38). С. 47–52.

11. Подвійне громадянство: загроза, реальність чи вимушена необхідність? 2018. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/2gr_a5_00.pdf

12. Радченко О. І. Деякі аспекти вдосконалення процедури натуралізації в Україні *Конституційно-правові механізми реалізації та захисту прав людини і громадянина в умовах війни: світовий досвід та Україна*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 26 травня 2022 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. С. 133–137.

13. Радченко О. І. Міжнародно-правовий аспект забезпечення права особи на громадянство в умовах війни та окупації територій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4, ч. 3. С. 259–266. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.3.44>.

14. Радченко О. І. Проблемні питання прийняття до громадянства України деяких категорій осіб *Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 лип. 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. С. 273–276.

15. Сподинський О. О. Проблема подвійного громадянства в Україні: шляхи її вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 83–86.

16. Сподинський О. О. Полігромадянство: позитивні і негативні сторони. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 5. С. 37–41. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2018/10.pdf

17. Сподинський О. О. Проблема подвійного громадянства в Україні: шляхи її вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 83–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2017_4_19

18. Трошкіна К. Є. Поняття громадянства як правового інституту. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 47–52. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_1/11.pdf

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)». URL: <http://www.nau.ua>

2. Набуття громадянства України за територіальним походженням. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/konsulski-pitannya/gromadyanstvo-ukrayini/nabuttya-gromadyanstva-ukrayini-za-teritorialnim-pohodzhennyam>

3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

5. Офіційний сайт Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/>

6. Рішення 76576239, 14.09.2018, Миколаївський окружний адміністративний суд. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/76576239/>

ТЕМА № 7. КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

План роботи:

1. Поняття, ознаки та види основних (конституційних) прав і свобод.
2. Особисті (громадянські) права та свободи як атрибут гуманістичного українського суспільства.
3. Політичні права і свободи як елемент демократії та громадянського суспільства в Україні.
4. Економічні та соціальні права й свободи як критерій добробуту і процвітання суспільства.
5. Основні права людини в галузі культури та екології як відгук суспільства на виклики сьогодення.

Методичні вказівки:

У межах першого питання плану слід визначити поняття та сутнісні ознаки конституційних (основних) прав і свобод, а також розкрити їх значення для вільного розвитку особистості, повного й безперешкодного задоволення її потреб та інтересів. При цьому важливо акцентувати увагу на тих рисах, які відрізняють конституційні права й свободи від інших (галузевих, похідних) прав і свобод. Варто звернутись до еволюції конституційних прав і свобод, визначити їх конкретно-історичний характер. Класифікація конституційних прав і свобод має бути здійснена за декількома критеріями (за змістом, порядком реалізації та захисту тощо). Необхідно вказати на співвідношення між поняттями «основні права» та «основні свободи», «права людини» і «права громадянина». Важливо відзначити, що перелік основних прав і свобод, передбачений Конституцією України, не є вичерпним. Доцільно навести приклади тих основних прав і свобод, які не отримали закріплення в Основному Законі, але визнаються Україною та іншими державами.

Відповідь на друге питання плану має включати в себе визначення громадянських (особистих) прав, а також їхню роль і значення для життєдіяльності людини як неповторної особистості. Слід навести перелік цих прав, розкрити їх сутність та особливості реалізації.

Висвітлюючи третє питання, слід навести перелік політичних прав і свобод, розкрити їхню сутність і зміст. Важливо розкрити роль і значення цих прав і свобод для повноцінної участі особи в політичному житті суспільства, управлінні державними і суспільними справами, для розбудови демократичної держави і громадянського суспільства в Україні. Варто відзначити, що політичні права визнаються не лише за громадянами держави, але й (в обмеженому обсязі) за іноземцями та особами без громадянства.

Четверте питання плану має бути присвячене економічним і соціальним правам і свободам. При цьому варто акцентувати увагу на особливій актуальності проблеми забезпечення даної категорії основних прав і свобод на сучасному етапі, за наявності значних і системних проблем в економіці та соціальній сфері України. Необхідно навести загальний перелік економічних і

соціальних прав і свобод, розкрити їх сутність і зміст. Варто підкреслити тісний взаємозв'язок і взаємообумовленість економічних і соціальних прав та свобод, що виявляється в літературі у використанні загального терміну «соціально-економічні права і свободи».

Останнє, п'яте питання плану, має бути присвячене з'ясуванню специфіки основних прав людини й громадянина у сфері культури й екології. При цьому слід навести загальний перелік цих прав і свобод, розкрити їхню сутність і зміст. Варто відзначити, що ці права і свободи є найбільш «пізніми» за часом виникнення й конституційного закріплення.

При розгляді кожної з класифікаційних груп основних прав і свобод треба навести загальну характеристику сучасного стану їх дотримання в Україні, вказати основні проблеми у відповідних сферах, їх причини та можливі шляхи подолання.

Рекомендований перелік літератури до теми № 7:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

4. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19>

5. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

6. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

7. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

8. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

9. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

10. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.

11. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

12. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Андрієвська О. Конституційно-правовий механізм обмеження прав та свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 54–59.

2. Афанасенко С. І. Конституційні гарантії прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 3–5.

3. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18–21. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/5.pdf

4. Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: монографія. Харків: Право, 2015. 248 с.

5. Білоскурська О. Ступінь наукової розробки інституту конституційних обов'язків людини та громадянина в Україні. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 28–32. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/233774>

6. Брижко В. М., Пилипчук В. Г. Приватність, конфіденційність та безпека персональних даних. *Інформація і право*. 2020. № 1 (32). С. 33–46.

7. Васильченко О. П. Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина та його ціннісні виміри в конституційному праві України: монографія. Київ: Арт економі, 2014. 475 с.

8. Гудзь Т. І., Головня А. І. Захист персональних даних в умовах російсько-української війни. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах окупації українських територій*: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (в авторській редакції), м. Кривий Ріг, 30 вересня 2022 року. Кривий Ріг: ДонДУВС, 2022. С. 160–163.

9. Гудзь Т. І., Мальцев В. В. Міжнародні стандарти права на достатній життєвий рівень та їх вплив на законодавство України. *Право і безпека*. 2022. № 4 (87). С. 94-107. URL: https://dspace.univd.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15671/Mizhnarodni%20standarty_Hudzy_Maltsev_2022.pdf?sequence=1.

10. Гудзь Т. І., Павленко С. М. Новітні тенденції захисту прав людини в Україні у сфері бізнесу під час воєнного стану. *Science, development and the latest development trends: XXXV International Scientific and Practical Conference*. 06-09 September 2022, Paris, France. 2022. URL: https://isg-konf.com/uk/science-development-and-the-latest-development-trends/?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=Test_GMAIL_NEW_UA_SITE_Konferencija&utm_content=800565517

11. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 124–127.

12. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові основи використання зарубіжного досвіду при охороні і захисті виборчих прав громадян. *Актуальні*

проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 3. С. 24–27. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2019/8.pdf.

13.Кардаш А. В. Інформація про особу та персональні дані: окремі аспекти співвідношення. *Форум права*. 2017. № 4. С. 87–92. URL: http://nbuv.gov.ua/u/jrn/fp_index.htm_2017_4_15

14.Кириченко Ю. Конституційне закріплення права на невтручання в особисте і сімейне життя в Україні та європейських державах: порівняльно-правовий аналіз. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 5. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_5_9

15.Косілова О., Поєдинок В. Втручання у права людини в німецькій та українській правових доктринах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 50–56. URL: http://www.pap.in.ua/3_2019/13.pdf.

16.Красовський К. Новітні ідеї гарантування природних прав людини та удосконалення їх конституційних механізмів на тлі світового досвіду. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 19–29.

17.Лазарева М. Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 51–53. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/13.pdf

18.Ласько І. М. Рішення Європейського суду з прав людини у сфері соціального забезпечення України. *Держава і право*. 2018. Вип. 61. С. 240–245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2018_61_39.

19.Лушпієнко Ю. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 188–193. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/37.pdf>.

20.Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 49–59.

21.Панкевич О. З. Право на приватність: деякі сучасні тенденції в практиці Страсбурзького Суду. *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 1. С. 23–30. URL:

22.Піфко О. О. Проблеми реалізації конституційного права на об'єднання в професійні спілки в практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 55, т. 1. С. 94–96.

23.Попович Т., Шаварин А. Сутнісне наповнення четвертого покоління прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 266–271.

24.Приступенко Т. О. Конституційні права та правові гарантії забезпечення свободи слова в Україні. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1607>

25.Фаловська І. М., Бисага Ю. М., Бисага Ю. Ю., Коцкулич В. В. Конституційний принцип рівності: правозастосовчі аспекти: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 204 с.

26.Шадська У. Право на приватне життя: історія, розвиток, українські реалії // Zmina: сайт. 28.01.2021. URL: <https://zmina.info/columns/pravo-na-pryvatne-zhyttya-istoriya-rozvytok-ukrayinski-realiyi/>

27.Шуміло О. М. Виховання бережливого ставлення до природи через призму моральних та правових норм. *Актуальні питання богослов'я та історії Церкви» (до 220-річчя створення Харківської єпархії):* Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (20.03.2020 р.) / Харків: Харківська духовна семінарія імені св. ап. і єван. Іоанна Богослова, 2020. С. 234–239.

28.Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» за 2022 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Європейський суд з прав людини. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c>

2. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

5. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України. URL: <http://www.ombudsman.kiev.ua>

6. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» за 2022 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>

ТЕМА № 8. ОСНОВИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

План роботи:

1. Поняття та категорії іноземців й осіб без громадянства в Україні. Підстави їх перебування в Україні.

2. Принципи правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні.

3. Основні права, свободи та обов'язки іноземців й осіб без громадянства в Україні.

4. Відповідальність іноземців в Україні.

Методичні вказівки:

У межах даної теми слід визначити режим перебування іноземців в Україні та особливості їх правового статусу. З цією метою слід уважно ознайомитися з текстом другого розділу Конституції України, а також Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні» 2011 р.

Відповідь на перше питання плану передбачає розкриття понять «іноземець» та «особа без громадянства», що містяться в чинному законодавстві та висловлені в науковій літературі. Обов'язково слід підкреслити невизнання за громадянами України належності до іноземного громадянства. Мають бути визначені категорії іноземців та осіб без громадянства залежно від підстав і строку їх перебування в Україні, особливостей правового статусу тощо. Окрему увагу слід приділити особливостям правового статусу тих іноземців та осіб без громадянства, на яких не повною мірою поширюється юрисдикція Української держави.

У другому питанні плану йдеться про ті вихідні ідеї, положення, які покладені в основу правового регулювання статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні. Необхідно здійснити їх класифікацію та розкрити їхній зміст. Важливо порівняти принципи правового статусу даної категорії осіб із принципами правового статусу громадян України. Особливу увагу доцільно приділити принципу рівноправності в аспекті національного режиму іноземців та осіб без громадянства в Україні.

Розкриваючи зміст третього питання плану, слід перелічити ті основні права, свободи й обов'язки, які визнаються за іноземцями та особами без громадянства в Україні. При цьому важливо здійснити диференціацію правового статусу іноземців, які постійно проживають в Україні, і які тимчасово перебувають в Україні. Необхідно зробити висновок, які категорії іноземців найбільше наближені за своїм статусом, обсягом прав, свобод і обов'язків до громадян України.

Четверте питання плану передбачає визначення загальних підстав й особливостей юридичної відповідальності іноземців та осіб без громадянства в Україні. При цьому доцільно звернути увагу на ті заходи юридичної відповідальності, які можуть бути застосовані лише до даної категорії осіб (наприклад, видворення за межі України) і не застосовуються до громадян України. Обов'язково слід зазначити, які юридичні наслідки тягне для іноземця факт його притягнення до юридичної відповідальності в Україні.

Рекомендований перелік літератури до теми № 8:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (із змін). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

3. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
11. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Босий В. П. Зміст основних обов'язків біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1, т. 5. С. 121–126.
2. Герасименко Є. До поняття та класифікації іноземних громадян та осіб без громадянства. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2020. № 2 (46). С. 45–51. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/226610/226182>
3. Грабильніков А. В. Конституційно-правовий статус і правовий режим іноземців та осіб без громадянства в Україні: співвідношення понять. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 6. С. 59–66.
4. Гула І.Л. Примусове видворення іноземців та осіб без громадянства з України як захід адміністративного примусу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 4. С. 252–255.
5. Дракохруст Т. В. Особливості правової регламентації законодавства України у сфері захисту прав іноземців та осіб без громадянства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 190–193. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2017/50.pdf.
6. Козинець І. Г., Козинець О. Г. Права біженців в контексті прав людини в сучасному світі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 2. С. 21–24. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2_2017/7.pdf.
7. Лушпійенко Ю. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 188–193. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/37.pdf>.
8. Новородовський В. Статус іноземних добровольців в Україні (2014–2018): політико-правове забезпечення. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса*

НАН України. 2019. Вип. 3–4 (95–96). С. 254–271. URL: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/novorodovskyi_status.pdf

9. Паньонко І. М., Коваль В. А. Працівники-іноземці як особливі суб'єкти трудових правовідносин. *Вісник Національного ун-ту «Львів. політехніка»*. 2017. № 850. С. 413–421. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5763/vnulpurn201685063.pdf>.

10. Пасайлюк І. Право на судовий захист іноземців та осіб без громадянства в цивільному судочинстві України. *Jurnalul juridic national: teorie i practică*. Decembrie 2019. С. 119–123. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/6/27.pdf>

11. Правовий захист шукачів захисту та біженців. 2021. 37 с. URL: <https://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/posibnyk-dlya-pravozahysnykiv.pdf/>

12. Проблеми прав біженців та виклики сучасності: навч. посіб. / А. Л. Свящук. Харків: Вид-во, 2018. 324 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/phd_2_copу.pdf

13. Прокопенко І. П., Дерманська О. В. Правова регламентація статусу біженця в Україні, Франції, Німеччині та Італії. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 255–259.

14. Пушкіна О. В., Чебикіна Т. С. Правовий аналіз статусу біженців та іноземних громадян в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 1. С. 35–38. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_1_2017/11.pdf

15. Руденко Л. Д. Механізм притягнення до адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 207–210. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/51.pdf

16. Садовська О. М. Система конституційних принципів правового статусу людини та громадянина в Україні. 2019. С. 75–79. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/24457/1/75-79.pdf>.

17. Сіваш О. М., Іванова В. С. Регламентація статусу біженців на міжнародному, регіональному й національному рівнях. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 419–421. URL: http://lsej.org.ua/6_2019/104.pdf

18. Теремецький В. Правове регулювання перетину державного кордону України біженцями в умовах воєнного стану. *Приватне право і підприємництво*. 2023. Вип. 23. С. 212–227. <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2023.23.26>

19. Фаловська І. М., Бисага Ю. М., Бисага Ю. Ю., Коцкулич В. В. Конституційний принцип рівності: правозастосовчі аспекти: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 204 с.

20. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» за 2022 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Державна міграційна служба України. URL: <https://dmsu.gov.ua/>
2. Європейський суд з прав людини. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c>
3. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позиції. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
4. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
6. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>
7. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України. URL: <http://www.ombudsman.kiev.ua>
8. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» за 2022 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>

ТЕМА № 9. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ

План роботи:

1. «Національне питання» та етнонаціональна політика в Україні.
2. Титульна нація і національні меншини в Україні.
3. Поняття та зміст національно-культурної автономії.
4. Права та свободи національних меншин в Україні.
5. Механізм реалізації прав національностей в Україні.

Методичні вказівки:

У межах даної теми слід розкрити сутність «національного питання», а також його особливості й шляхи вирішення в Україні.

Розкриваючи перше питання плану необхідно, насамперед, підкреслити багатонаціональний склад населення України та його причини. Варто наголосити на важливості цивілізованого вирішення національно-культурних проблем для розбудови України як демократичної, правової, соціальної держави, в якій людина, її права і свободи, честь і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю. Має бути обґрунтована необхідність державної етнонаціональної політики і виваженого підходу до вирішення питань, що виникають у даній сфері. Слід відзначити небезпечність розпалювання міжетнічної та расової ворожнечі, а також заборону таких діянь за чинним законодавством України.

Відповідь на друге питання плану має містити визначення титульної нації та національних меншин, а також критерії, за якими визначається належність до певної етнонаціональної групи. Необхідно звернути увагу на особливості реалізації принципу рівноправності у сфері міжнаціональних відносин, з'ясувати зміст понять «нація», «народ», «етнос», «національність» тощо.

Третє питання плану присвячене національно-культурній автономії як одному з ефективних засобів демократичного розв'язання національного питання у поліетнічних державах. На підставі аналізу чинного законодавства слід розкрити зміст національно-культурної автономії, з'ясувати її спільні риси й відмінності порівняно з іншими видами конституційно-правової автономії.

Висвітлення четвертого питання плану передбачає розкриття змісту прав і свобод національних меншин в Україні. При цьому слід відзначити, які права і свободи визнаються за представниками національних меншин одночасно з іншими громадянами України, а які мають виключний характер. Необхідно також з'ясувати, як спеціальні права національних меншин співвідносяться з конституційним принципом рівноправності.

Останнє питання плану пов'язане з визначенням механізму реалізації прав і свобод національних меншин. При цьому внутрішньодержавний механізм має розглядатися у тісному зв'язку з міжнародними механізмами, що діють у даній сфері, а юридичні та організаційні заходи – у зв'язку з матеріально-фінансовими та ідеологічно-виховними.

Рекомендований перелік літератури до теми № 9:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
5. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
6. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2827-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#n153>
7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>
8. Рішення Конституційного Суду України за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) від 14 грудня 1999 р. № 10-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99>

9. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

10. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

11. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

12. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

13. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.

14. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

15. Конституційні засади сучасного державотворення: навч. посіб. у питаннях і відповідях. Харків: Право, 2017. 303 с.

16. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

17. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Ачімовіч Д. Т. Конституційно-правовий статус національних меншин (колективів) у державах-членах ЄС та державах, асоційованих з ЄС: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Маріуполь, 2014. 20 с.

2. Бучин М. А., Дутчак Х. І. Особливості формування та реалізації державної політики щодо захисту прав національних меншин (на прикладі України та Республіки Польща). *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2019. № 4. С. 68–73.

3. Державна політика щодо захисту прав національних меншин: досвід країн Вишеградської групи / Колективна монографія. Львів. Видавництво «Сорока», 2019. 184 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/2150/monografiyavyshegrad.pdf>

4. Етнокультурна автономія як інститут забезпечення прав національних меншин: світовий досвід і Україна: наукова записка / Кресіна І., Явір В., Ходаківський М. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. 120 с

5. Єфімов О. М., Заєць В. А. Механізм реалізації прав і свобод національних меншин України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2018. Вип. 59. С. 517–523.

6. Карлова В. В. Державна мова як засіб формування національної свідомості українського суспільства. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej5/txts/07kvvsus.htm>

7. Кириченко Ю. Права національних меншин в Україні та європейських державах: порівняльно-правові аспекти конституційного регулювання. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. August 2015. С. 16–19. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/4/part_1/3.pdf

8. Коцур В. В. Національні меншини України в контексті суспільно-політичних трансформацій 90-х рр. XX ст. – поч. XXI ст.: монографія. Переяслав-Хмельницький, (Київ. обл.): Домбровська Я.М., 2019. 594 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/natsionalni_menshyny_ukrainy-1.pdf.

9. Кресіна І. Етнокультурна автономія як політико-правовий інститут захисту прав національних меншин. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2020. Вип. 3-4 (99-100). С. 204–223.

10. Мудрик Ю. Національна ідея як фактор консолідації українського суспільства. *Гілея*. 2019. Вип. 131 (4). URL: <https://www.en.gov.ua/aktualyno/nacionalna-deya-yak-faktor-konsolidac-ukrainsykyogo-susplystva>.

11. Мхітарян А. М. Конституційно-правові основи діяльності національно-культурних автономій в Україні. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 287–290. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/339573.pdf>

12. Національні меншини України і медіа: до порозуміння через толерантність: посіб. для журналістів та журналісток / Д. Дуцик, М. Дворовий. 2019. URL: <https://rm.coe.int/national-minorities-of-ukraine-and-media-a5/16809c8a86>.

13. Ткаченко Є. В. Правовий захист прав етнічних та мовних меншин: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. 315 с. URL: https://istu.edu.ua/fileadmin/media/Mizhnarodna_diialnist/HRLAW/05_Pravovoi_za_khyst_etnichnykh_ta_movnykh_menshyn.pdf.

14. Федунь О. В., Папіш Н. І. Політико-правові аспекти захисту прав національних меншин в Україні. *Political science*. Лютий 2016. № 2 (130). С. 15–21.

15. Чумак В. В. Правове регулювання захисту прав національних меншин: порівняльна характеристика національного та міжнародного законодавства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 66–74. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/03_2015/15chvvtmz.pd

16. Явір В. Проблеми в сфері забезпечення прав національних меншин у контексті євроатлантичної інтеграції України. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2020. Вип. 3-4 (99-100). С. 50–63. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/yavir_problemy.pdf

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Європейський суд з прав людини. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c>.

2. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.
4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>.
5. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України. URL: <http://www.ombudsman.kiev.ua>.
6. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України с прав людини. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. Київ, 2023. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>

ТЕМА № 10. ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД В УКРАЇНІ

План роботи:

1. Поняття і система гарантій реалізації конституційних прав і свобод в Україні.
2. Загальні (загальносоціальні) гарантії конституційних прав і свобод.
3. Юридичні (матеріально-правові та процесуальні) гарантії реалізації конституційних прав і свобод.
4. Інституційні гарантії конституційних прав і свобод в Україні.
5. Міжнародно-правові гарантії прав людини і громадянина.

Методичні вказівки:

У межах даної теми необхідно розкрити сутність і зміст гарантій реалізації основних прав і свобод як важливого елемента основ правового статусу людини і громадянина в Україні.

Насамперед слід визначити поняття гарантій реалізації основних прав і свобод, здійснити їх класифікацію за різними критеріями, навести приклади. Варто зауважити, що в конституційній державі неприпустимим є перекладення відповідальності за забезпечення основних прав і свобод на самих громадян. Держава, тим більше держава соціальна і правова, яка визнає найвищу соціальну цінність людини, зобов'язана відігравати провідну роль у створенні належних умов для безперешкодної реалізації проголошених прав і свобод людини і громадянина.

Відповідь на друге питання плану має полягати у розгорнутій характеристиці загальних гарантій конституційних прав і свобод. Для цього необхідно визначити поняття загальних (загальносоціальних) гарантій, здійснити їх класифікацію і розкрити зміст. Доречно зауважити, що рівень забезпеченості основних прав і свобод є історично зумовленим, змінюваним явищем. Відповідно, кожен новий етап розвитку суспільства підвищує «загальносоціальні стандарти» прав людини і громадянина.

У межах третього питання плану варто спинитися на тому, що таке юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина та як вони закріплені у чинній Конституції України та поточному законодавстві. Слід відзначити посилену увагу вітчизняного законодавця до кримінально-процесуальних гарантій основних прав і свобод.

Відповідаючи на четверте питання плану, необхідно розкрити роль і значення спеціалізованих державних органів, орієнтованих на забезпечення основних прав і свобод громадян, тобто так званих правозахисних державних інституцій. До таких органів в Україні належать Конституційний Суд України, прокуратура і, звичайно, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Відповідь має ґрунтуватися на чинному законодавстві, що визначає статус цих органів, а також на рекомендованій науковій літературі. Доцільно розглянути функції та повноваження означених органів, особливості форм і методів, що використовуються ними для захисту основних прав людини.

Завершуючи роботу над темою, слід звернутися до міжнародно-правових механізмів захисту прав людини. При цьому доцільно виходити з конституційного припису про можливість особи звернутися за захистом своїх прав до міжнародних правозахисних установ після того, як вичерпано всі національні засоби захисту. Особлива увага має бути приділена ролі Європейського суду з прав людини в міжнародному правозахисному механізмі.

Рекомендований перелік літератури до теми № 10:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
3. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. № 192-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/192-19>
4. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Конституційні засади сучасного державотворення: навч. посіб. у питаннях і відповідях. Харків: Право, 2017. 303 с.

12. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.

13. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

14. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Афанасенко С. І. Конституційні гарантії прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 3–5.

2. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18–21. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/5.pdf

3. Гаврильців М. Т. Організаційно-правові гарантії конституційного права людини та громадянина на судовий захист у сфері публічних правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 22. С. 38–41.

4. Гудзь Т. І., Головня А. І. Захист персональних даних в умовах російсько-української війни. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах окупації українських територій*: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (в авторській редакції), м. Кривий Ріг, 30 вересня 2022 року. Кривий Ріг: ДонДУВС, 2022. С. 160–163.

5. Гудзь Т. І., Павленко С. М. Новітні тенденції захисту прав людини в Україні у сфері бізнесу під час воєнного стану. *Science, development and the latest development trends: XXXV International Scientific and Practical Conference*. 06-09 September 2022, Paris, France. 2022. URL: https://isg-konf.com/uk/science-development-and-the-latest-development-trends/?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=Test_GMAIL_NEW_UA_SITE_Konferencija&utm_content=800565517

6. Державна політика щодо захисту прав національних меншин: досвід країн Вишеградської групи / Колективна монографія. Львів. Видавництво «Сорока», 2019. 184 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/2150/monografiyavyshegrad.pdf>

7. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 124–127.

8. Дешко Л. М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: монографія. Ужгород, 2016. 486 с.

9. Дорофєєва В. І. Конституційні засади участі громадських об'єднань у системі захисту прав людини: Україна та зарубіжний досвід: дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2018. 232 с.

10. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові основи використання зарубіжного досвіду при охороні і захисті виборчих прав громадян. *Актуальні*

проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 3. С. 24–27. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2019/8.pdf.

11. Красовський К. Новітні ідеї гарантування природних прав людини та удосконалення їх конституційних механізмів на тлі світового досвіду. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 19–29.

12. Кузьменко Я. П. Загальна характеристика юридичних гарантій права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 29. С. 27–32.

13. Лазарева М. Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 51–53. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/13.pdf

14. Максимович Р. О. Нормативно-правові гарантії соціально-економічних прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 35. Ч. II, т. 1. С. 113–117.

15. Марцеляк О. В. Місце Конституційного Суду України в конституційно-правовому механізмі забезпечення прав і свобод людини. *Публічне право*. 2018. Спец. вип. С. 129–132.

16. Мар'ян М. Механізм захисту прав і свобод людини в умовах війни в Україні. *Актуальні питання права та соціально-економічних відносин. Збірник наукових статей*. 2023. С. 162–170. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48146/1> Збірник-2023%20%281%29.pdf#page=162

17. Озель В. І. Основний Закон – гарантія прав і свобод людини в умовах війни. *Dictum Factum*. 2022. № 2 (12). С. 164–168. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/243/215>

18. Осауленко С. В. Гарантії права громадян на свободу об'єднання у політичні партії. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 4. С. 34–42.

19. Остапенко В. В. Гарантії суб'єктивних прав і свобод як елемент правового статусу людини і громадянина. *Теорія і практика правознавства*. 2018. Вип. 1 (13). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2018_1_7.

20. Остапенко В. В. Судові гарантії конституційних прав людини: порівняльно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 241 с.

21. Філіпська Н. О. Гарантії реалізації виборчих прав осіб з обмеженою внаслідок психоінтелектуальних вад дієздатністю. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2019. № 3. С. 95–99.

22. Юзефів А. Р. Конституційні гарантії забезпечення прав і свобод людини. *Порівняльне аналітичне право*. 2018. № 1. С. 74–77.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Європейський суд з прав людини. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c>

2. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України. URL: <http://www.ombudsman.kiev.ua>
6. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України с прав людини. Про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. Київ, 2023. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>

ТЕМА № 11: ВИБОРЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ

План роботи:

1. Поняття, сутність та соціальне призначення виборів в Україні. Види виборів.
2. Конституційно-правове регулювання виборів в Україні.
3. Виборче право в Україні.
4. Поняття виборчої системи. Види виборчих систем.
5. Виборчий процес в Україні.

Методичні вказівки:

Відповідь на перше питання плану має розпочинатися з визначення поняття виборів в Україні, їх сутнісних рис і відмінностей від інших форм безпосередньої демократії. Слід охарактеризувати соціальне призначення виборів для України як правової, демократичної держави, проаналізувати їх функції, позитивні та негативні риси.

Розглядаючи друге питання необхідно звернути увагу на правове регулювання виборів в Україні, дати характеристику відповідних конституційних норм і виборчих законів, які присвячені виборчому процесу.

Відповідь на третє питання передбачає характеристику поняття виборчого права в об'єктивному та суб'єктивному значенні, детальний аналіз принципів виборчого права в Україні. При цьому, принципи виборчого права слід розглядати з точки зору конституційно-правової теорії та чинного виборчого законодавства. Слід відмежувати поняття «принципи виборчого права» від суміжних понять, зокрема від таких, як «принципи виборчої системи» та «принципи виборчого процесу».

При відповіді на четверте питання необхідно розкрити поняття виборчої системи у вузькому і широкому сенсі слова, визначити види виборчих систем і принципи, які лежать в основі мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем, з'ясувати переваги та недоліки кожної з них. Крім цього, користуючись Виборчим кодексом слід проаналізувати всі види виборчих систем, які використовуються на загальнодержавних та місцевих виборах в Україні.

Останнє питання плану слід розкривати, спираючись на положення Виборчого кодексу. Необхідно проаналізувати зміст кожної із стадій виборчого процесу в Україні; при цьому варто звернути увагу на відмінності стадій

виборчого процесу залежно від виду виборів (президентські, парламентські, місцеві), а також на логічний зв'язок між стадіями і на склад їх учасників.

Рекомендований перелік літератури до теми № 11:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 р. № 4061-VI (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
3. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
4. Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 р. № 595-VIII (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
5. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 р. № 1932-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-15/page2>
6. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
7. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
8. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
9. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
10. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
11. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
12. Нестерович В. Ф. Виборче право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2017. 503 с.
13. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
14. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Агітація та висвітлення виборчої кампанії в медіа: підсумки виборів Президента 2019 // Центр демократії та верховенства права: сайт. 14.05.2019. URL: <https://cedem.org.ua/news/vybory-2019-pidsumky-media/>
2. Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: монографія. Харків: Право, 2015. 248 с.

3. Бернацький Б. Позбавлення та обмеження активного виборчого права у контексті міжнародних виборчих стандартів та демократичних принципів. *Український часопис міжнародного права*. 2016. № 3. С. 67–76.
4. Богуш Д. 10 секретів політичних кампаній: навчальний посібник. Київ: Видавництво «Березовська», 2017. 168 с.
5. Бучин М. А. Демократичні вибори в Україні: принципи, механізми та технології реалізації: моногр. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. 448 с.
6. Бучин М. А., Кицяк М. В. Вибори як об'єкт та інструмент гібридної війни. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: історія. Політологія*. 2020. Вип. 28-29. DOI: 10.34079/2226-2830-2020-10-28-29-175-182
7. Вітюк Д. Л., Павлюх О. А. Вибори як форма безпосередньої демократії: теоретико-правовий аспект. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 115–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2019_10_25
8. Галіахметов І. А. Виборчий процес місцевих виборів як складова муніципально-правового режиму. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2016. № 2 (34). С. 56–61.
9. Гудзь Л., Гудзь Т. Принцип загального виборчого права: міжнародні стандарти та перспективи законодавчої реалізації в Україні. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2020. С. 30–39. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/16370/>
10. Кафарський В. Виборча система України за критеріями демократії і права. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 50. С. 64–73.
11. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваіте, 2018. 908 с.
12. Коломієць Ю. М., Гудзь Л. В. Правопорушення на виборах в Україні та шляхи їх подолання. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2019. № 6 (46). С. 51–54.
13. Лешанич М. Особливості формування виборчої системи України (1991–2014 рр.). *Регіональні студії*. 2018. № 12. С. 18–25.
14. Логачова В. В. Конституційно-правові засади громадського контролю в проведенні виборів та референдумів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 19 с.
15. Марцеляк О. В. Передвиборна агітація: до питання сучасного доктринального розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. Вип. 51. Т. 1. С. 27–32.
16. Марцеляк О. В., Марцеляк С. М. Правова природа й види цензів у виборчому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* 2015.. Вип. 33. Т. 1. С. 79–93.
17. Марцеляк С. М. Обмеження щодо ведення передвиборної агітації на виборах народних депутатів України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 74–78.

18. Мохончук Б. С. Вплив норм «м'якого права» на формування демократичної виборчої системи. *Форум права*. 2017. № 1. С. 127–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_24

19. Нестерович В. Ф. Зміст та структура суб'єктивного виборчого права в Україні. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спец. вип. № 3. С. 163–169.

20. Осадчук К. Щодо поняття та природи виборчого права: загальнотеоретичне дослідження. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2015. August 2015. С. 25–28.

21. Пехник А. В. Дзюбенко Ю. М. Безпосередня демократія як форма реалізації народовладдя в Україні (місцевий рівень). *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 275–285.

22. Розвиток форм безпосередньої демократії в Україні: аналіз доцільності та перспектив застосування: аналіт. доп. / Павленко І. А., Даниляк О. О., Макаров Г. В., Руденко А. В. Київ: НІСД, 2019. 65 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/dopovid-1.pdf>

23. Фейки як інструмент впливу на вибори: Аналітична доповідь. 2020. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/dopovid-dubov-1.pdf>

24. Ярмоленко О. В. Правове регулювання інформаційного забезпечення виборів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 36–44.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Конвенція про стандарти демократичних виборів, виборчих прав і свобод у державах-учасниках Співдружності Незалежних Держав від 7 жовтня 2002 р. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_622

3. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://csu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043

5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

ТЕМА № 12. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС МЕДІА В УКРАЇНІ

План роботи:

1. Поняття інформації. Інформаційна політика в Україні.
2. Види та галузі інформації в Україні. Джерела інформації. Порядок доступу до інформації.

3. Конституційно-правовий статус медіа в Україні.
4. Правовий статус редакції та журналіста в Україні.

Методичні вказівки:

При розгляді першого питання необхідно з'ясувати зміст кожного з визначень інформації, які містяться у чинному законодавстві. Крім того, необхідно визначити, що представляє собою інформаційна політика в Україні на сучасному етапі, а також охарактеризувати її головні напрями.

При відповіді на друге питання слід розглянути основні галузі інформації, а також охарактеризувати види інформації згідно з чинним законодавством. Також необхідно сформулювати визначення джерел інформації, охарактеризувати документ – як основне джерело в інформаційних відносинах. При цьому слід мати на увазі, що для кожного виду інформації характерний власний набір джерел. Слід навести перелік режимів доступу до інформації та розкрити їх зміст, ілюструючи свою відповідь посиланнями на чинний Закон України «Про інформацію» 1992 р. Водночас варто пам'ятати, що критерії віднесення інформації до таємної, порядок її обігу та захисту врегульовано Законом України «Про державну таємницю», в якому даються поняття «державна таємниця», «ступінь секретності», «сфери інформації», «строки затаювання інформації» тощо.

При відповіді на третє питання необхідно визначити, що являють собою медіа (засіб масової інформації), розкрити їх характерні риси, а також принципи діяльності та основні завдання державної політики у цій сфері. На основі чинного законодавства слід охарактеризувати сервіси та суб'єктів у сфері медіа. Окрема увага має бути приділена видам публічних аудіовізуальних медіа в Україні, особливостям їх функціонування.

Щодо відповідальності за порушення законодавства у сфері медіа в Україні, то тут необхідно визначити хто та на яких засадах здійснює нагляд та контроль за дотриманням законодавства у сфері медіа в Україні, а також розкрити зміст заходів реагування на порушення законодавства у сфері медіа.

Четверте питання теми передбачає аналіз функціонування медіа в Україні в умовах збройної агресії. Необхідно визначити обмеження щодо змісту інформації у медіа, пов'язані зі збройною агресією; проаналізувати особливості регулювання діяльності у сфері медіа на територіях з особливим режимом мовлення та на тимчасово окупованих територіях. Окремо слід зупинитись на медіа Міністерства оборони України.

Рекомендований перелік літератури до теми № 12:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII (в ред. Закону від 21 вересня 1999 р. № 1079-XIV) (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>

3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
4. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
5. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII (в ред. Закону від 13 січня 2011 р. № 2938-VI) (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
6. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
7. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
8. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
9. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Аксьонова Н. Дослідження впливу мас-медіа в умовах інформаційної війни. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 48. С. 480–493. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2017_48_37.
2. Березовська І. Р., Русак Д. М. Державна інформаційна політика України та основні напрями її вдосконалення. *International relations, part «Economic sciences»*. 2014. № 4. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/viewFile/2488/2219
3. Богуш Л. А. Роль засобів масової інформації у висвітленні збройних конфліктів у світі: теоретичний підхід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71). № 4, ч. 3. С. 291–295.
4. Брезгунова Л. Безпека журналіста під час роботи в зоні збройного конфлікту / *Pressa*: сайт. 31.07.2021. URL: <https://pressassociation.org.ua/ua/bezpeka-zhurnalista-pid-chas-roboti-v-zoni-konfliktu/>
5. Бурлаков С. В. Інтернет–ЗМІ в Україні: актуальні проблеми правового регулювання. *Юридична наука*. 2020. № 5 (107). С. 60–67.
6. Гоцур О. Особливості функціонування медіаринку України в умовах війни (лютий-вересень 2022 року). *Communications and Communicative Technologies*. 2022. Вип. 22. С. 47–53. DOI: <https://doi.org/10.15421/292205>

7. Гудзь Т. І. Принцип вільного руху інформації як основний принцип європейської аудіовізуальної політики // Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми: тези доп. міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 26 лист. 2019 р.). Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС. С. 305–308. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/26_11_2019/pdf/97.pdf

8. Єжижанська Т. ЗМІ у соціальних мережах: тенденції, можливості, перспективи. *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи*. 2015. № 7–8 (6). С. 62–68.

9. Іванченко Ю. М. Сутність, головні напрями та способи державної інформаційної політики в Україні. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05ijmipu.pdf>

10. Калініченко Б. М. Роль засобів масової інформації у політичній стратегії інформаційного суспільства. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Сер. 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2019. Вип. 25. С. 53–57.

11. Калініченко Б. М. Сучасні ЗМІ як інструмент інформаційної війни. *Політикус*. 2018. Вип. 1. С. 77–82.

12. Калініченко Б. М. Формування громадської думки як чинник забезпечення успіху в інформаційній війні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Сер. 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2020. Вип. 27. С. 69–74.

13. Литвиненко О. Роль засобів масової комунікації в консолідації українського суспільства. *Українознавство*. 2016. № 1 (18). С. 37–39.

14. Полотнянко О. Захист права на доступ до інформації – виклики сьогодення. *Національна Асоціація Адвокатів України*. 25.03.2020. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/5376-zahist-prava-na-dostup-do-informacii-vikliki-s-ogodennya.html>

15. Регулювання діяльності медіа в умовах збройної агресії за новим законом про медіа. *Інститут масової інформації*: сайт. 06.02.2023. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/regulyuvannya-diyalnosti-media-v-umovah-zbrojnoyi-agresiyi-za-novym-zakonom-pro-media-i50562>

16. Рубан А. О. Сучасні інформаційні комунікації та їх вплив на масову політичну свідомість і здоров'я людини. *Young Scientist*. September, 2017. № 9.1 (49.1). С. 143–147.

17. Рябчун М. А. Інформаційні Телеграм-канали, як нова медіа-платформа для ЗМІ. Наука онлайн: *Міжнародний електронний науковий журнал*. 2018. № 12. С. 23–26. URL: <https://naukaonline.com/publications/ekonomika/2018/12/informatsijni-telegram-kanaliyak-nova-media-platforma-dlya-zmi/>

18. Саморегуляція українських медіа під час дії воєнного стану в Україні. З досвіду роботи Комісії з журналістської етики: Аналітично-довідковий збірник / За заг. ред. Л. Кузьменко, Л. Куц, М. Дворового, О. Погорелова. К.: Комісія з журналістської етики, 2022. 90 с.

19. Семен Н. Ф. Етично-професійний аспект діяльності журналіста в умовах інформаційної агресії. *Теле- та радіожурналістика*. 2016. Вип. 15. С. 58–62.

20.Шпак В. І. Українські друковані засоби масової інформації: від державних до приватних. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2018. Вип. XXXVI. С. 320–324.

21.Шустрова К. В., Шурупова К. В. Актуальні питання гарантування прав журналістів в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 44. С. 22–26. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc44/7.pdf>

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Європейський суд з прав людини. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c>
2. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/>
3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Міністерства юстиції. URL: <https://minjust.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

ТЕМА № 13. ФОРМА ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ У КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІЙ ТЕОРІЇ

План роботи:

1. Поняття територіального устрою держави. Державний та адміністративно-територіальний устрій.
2. Федерація у зарубіжних країнах.
3. Автономія як особливий елемент територіального устрою держави.
4. Нетипові форми територіального устрою держави.

Методичні вказівки:

Відповідь на перше питання має містити визначення форми територіального устрою. При цьому варто пам'ятати, що форма територіального устрою характеризує політико-територіальну організацію державної влади, склад державної території, статус територіальних одиниць, форму їхніх правових відносин між собою та з державою в цілому, розподіл повноважень між центральними та місцевими органами влади. Слід охарактеризувати основні елементи форми територіального устрою: державно-територіальний, адміністративно-територіальний та національно-територіальний устрій. Окремо слід проаналізувати соціальні, економічні, національні, історичні й інші чинники, що визначають становлення й еволюцію політико-територіального устрою держави.

При відповіді на друге питання слід з'ясування поняття та специфічні ознаки федеративної форми територіального устрою. Крім того, окремої уваги заслуговує питання щодо статусу суб'єктів федерації, а також розподілу компетенції між федерацією та її суб'єктами. При цьому, необхідно виходити з того, що на сьогоднішній день розрізняють виключну компетенцію федерації,

виключну компетенцію суб'єктів федерації, конкуруючу та залишкову компетенцію.

Відповідь на третє питання теми слід розпочати з визначення автономії. Варто пам'ятати, що автономія являє собою форму децентралізації публічної влади з урахуванням географічних, історичних або ж національних особливостей тієї чи іншої території. Необхідно з'ясувати, які існують види автономій та розкрити їх зміст.

При відповіді на останнє, четверте питання, необхідно розкрити сутність нетипових форм територіального устрою, з'ясувати чинники, які обумовили їх появу, а також розглянути їх ознаки.

Рекомендований перелік літератури до теми № 13:

Основна:

1. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
2. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
3. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
4. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
5. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
6. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
7. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу: навч. посіб. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, М. К. Орлатого. К.: НАДУ, 2015. 628 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/047a8658-7f2e-41aa-90e3-c2ebf37d4593.pdf
2. Батанов О. В. Унітаризм як політичний та правовий феномен: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2019. № 4. С. 20–25.
3. Батанов О. В. Порівняльна характеристика унітаризму та федералізму: концептуальні аспекти теорії та практики. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 87–93.
4. Бориславська О. Територіальна автономія, регіоналізація та проблеми політичної сецесії в Європі. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 4. С. 11–17. URL: <https://www.constjournal.com/pub/4-2017/terytorialna-avtonomiia-rehionalizatsiia-problemy-politychnoi-setsesii-yevropi/>

5. Гамбург І., Гамбург С. Закріплення моделі політико-територіального устрою в конституціях держав: плюралізм підходів і досвід для України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 365–370.

6. Гамбург Л. С. Державна влада: територіальний устрій і децентралізація: монографія. Lambert Academic Publishing, 2018. 220 с. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/10524/1/Монографія.pdf>

7. Гамбург Л. С. Державно-територіальний устрій конфедерації у порівняльній характеристиці моделей федеративної та конфедеративної держав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 10–13. URL: <http://lsej.org.ua>.

8. Гамбург Л. С. Теоретичні проблеми конфедеративної моделі територіального устрою: плюралізм підходів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 15–19. URL: <http://pap.in.ua/>

9. Гафурова Є. Територіальна автономія як форма децентралізації влади. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 1. С. 52–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2016_1_10

10. Грицяк І. Децентралізований та регіоналізований унітаризм як нові форми державного устрою. *Віче*. 2015. № 14. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4823/>

11. Дмитриєва К. В. Автономія як особливий елемент територіального устрою унітарної держави. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 96–106.

12. Ковтун В., Зезуль Ю. Адміністративно-територіальний устрій як елемент конституційного дизайну. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 127–131.

13. Колух В. Регіоналізм як одна з форм децентралізації влади. *Віче*. 2015. № 7. С. 34–37.

14. Курілов Ю. М. Регіоналізація, децентралізація та адміністративна реформа в Європі: теоретико-методологічний аспект. *Аспекти публічного правління*. 2018. Т. 6. № 11–12. С. 72–84.

15. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна: монографія / А. С. Матвієнко. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. 376 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Адміністративно-територіальний устрій України. URL: https://www.rada.gov.ua/adminter_ustr

2. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

3. Форми державного устрою країн світу. URL: <http://merkator.org.ua/dovidnyk/formy-derzhavnoho-ustroju-krajin-svitu/>

ТЕМА № 14. КОНСТИТУЦІЙНА СИСТЕМА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

План роботи:

1. Поняття, ознаки та види органів публічної влади.
2. Поняття державного органу України і його конституційний статус.
3. Принципи організації та діяльності органів державної влади в Україні.
4. Система органів державної влади в Україні.
5. Органи місцевого самоврядування як складова публічної влади в Україні.

Методичні вказівки:

Розкриваючи перше питання плану, слід виходити з того, що влада є невід'ємною рисою будь-якого суспільства та необхідною умовою його існування. Проте публічна влада потребує особливої уваги, оскільки саме вона пов'язується з розвитком громадянського суспільства, що є невід'ємною рисою будь-якої демократичної держави. При відповіді на перше питання необхідно сформулювати визначення публічної влади, розкрити структуру, ознаки та форми її реалізації.

Завдання і функції Української держави реалізуються через діяльність відповідних державних органів, правовий статус яких визначається в Конституції України, інших нормативно-правових актах. Орган держави – це частина державного механізму. Кожний із них володіє специфічними рисами. Державні органи мають відповідні особливості, специфічні ознаки, за якими вони відрізняються від інших організацій, які є в державі й суспільстві. При відповіді на друге питання необхідно дати визначення державного органу влади та розкрити зміст ознак, притаманних цим органам, які дозволяють відмежувати органи державної влади від інших державних інституцій та недержавних організацій – органів місцевого самоврядування, громадських організацій, господарських товариств тощо. Також слід враховувати, що різноманітність і складність діяльності державного механізму припускає достатньо велику кількість і розгалуженість його органів. Незважаючи на те, що державні органи є складовою державного апарату, вони мають відмінності, і їх можна поділити на певні види за різними критеріями (наприклад, за змістом діяльності; законодавчої влади, органи державного управління чи виконавчі органи, судові органи, контрольно-наглядові органи, глава держави); за способом створення; за часом функціонування тощо). Необхідно провести класифікацію цих органів згідно з різними науково обґрунтованими критеріями. Крім того, необхідно визначити, які основні складові організації і діяльності цих органів регламентує Конституція України.

При відповіді на третє питання слід охарактеризувати принципи організації та діяльності органів державної влади, які дістали закріплення в Конституції та законах України. Серед них особлива увага має бути приділена принципу поділу влади, народовладдя, унітаризму, законності, позапартійності, гуманізму тощо.

Усі органи державної влади України у своїй сукупності становлять єдину, цілісну і внутрішньо узгоджену систему, чим забезпечується ефективно функціонування державного механізму в цілому. Відповідаючи на четверте

питання необхідно дослідити систему органів державної влади в Україні; визначити особливості взаємодії цих органів, існуючі проблеми та шляхи їх подолання. При цьому не варто забувати, що Основним Законом передбачено створення органів державної влади, які не можна віднести до жодної з трьох гілок влади, а тому їм має бути приділена окрема увага.

Розглядаючи останнє, п'яте, питання необхідно розкрити зміст місцевого самоврядування як однієї з основ конституційного ладу будь-якої демократичної держави, як форми народовладдя, форми децентралізації публічної влади та як самостійної підсистеми публічної влади, відмінної від державної. Крім того, необхідно проаналізувати ознаки місцевого самоврядування, а також систему його органів.

Рекомендований перелік літератури до теми № 14:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
3. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>
4. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
5. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
6. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент): Закон України від 10.09.2019 № 39-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20#Text>
7. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
8. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>
9. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
10. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
11. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
12. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
13. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.

14. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

15. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

16. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Баймуратов М. Муніципальна влада в системі публічної влади в Україні в умовах муніципальної реформи. *Вісник АПСВТ*. 2018. № 1. С. 41–44.

2. Бакумов О. С. До питання про якість законів у контексті відповідальності парламенту. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Республіка Молдова, August 2019. Nr. 4 (38). С. 25–31.

3. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154–159. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/29.pdf>

4. Гбур З. В., Галушкіна Л. В., Акімов О. О. Кабінет Міністрів України: функції, повноваження та відповідальність. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 5. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2022/5.pdf

5. Глагович М. В., Діденко Н. Г. Повноваження Кабінету Міністрів України, функції та відповідальність. *Державне управління*. 2021. № 7. С. 91–97. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2021/16.pdf

6. Грішин О. Історична роль і місце Президента в системі органів державної влади сучасної України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. Т. 2. № 78. С. 9–13.

7. Давидович С. Н. Конституційні засади організації органів державної влади в сучасній Україні. *Історичний архів. Наукові студії: Зб. наук. пр. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили*. 2015. Вип. 14. С. 35–40.

8. Єднак В. М. Місце правоохоронних органів у системі органів державної влади. *Південноукр. прав. часопис*. 2019. № 4, т. 2. С. 38–40.

9. Желих Н. М. Повноважність Верховної Ради України як необхідна умова здійснення її конституційних повноважень. *Юридичний електронний журнал*. 2018. № 4. С. 13–15. URL: http://lsej.org.ua/4_2018/4_2018.pdf

10. Журавель Я. В. Нормативно-правовий рівень оптимізації системи центральних органів виконавчої влади в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 1 (30). С. 72–76.

11. Журавльов Д. Поняття і загальна характеристика центральних органів виконавчої влади України. *Публічне право*. 2018. № 3 (11). С. 61–67.

12. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234–237. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/58.pdf

13. Калиновський Б. В. Місцева публічна влада в Україні: теоретичні основи та конституційно-правова регламентація. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 62–66.
14. Каракасіді О. Ф. Специфіка конституційно-правових основ державної влади у сучасній Україні та проблеми її практичної реалізації. *Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління*. 2018. С. 38–47.
15. Ковальчук С. Проблема визначення поняття публічної влади в теорії держави і права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки*. 2017. № 876. С. 47–51.
16. Костицький В. Місьцеве самоврядування як окрема гілка публічної влади. *Вісник АПСВТ*. 2018. № 1. С. 48–50.
17. Лавренова О. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 115–119.
18. Ладонько Л. С., Кунденко А. В., Михайловська О. В., Філіпова Н. В. Роль та функції місцевого самоврядування в системі публічної влади України. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 4 (55). С. 1–6. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-4/doc/3/01.pdf>
19. Ленігевич Б. В. Взаємодія інституту президентства та органів державної влади. *Державноуправлінські студії*. 2017. № 1. С. 1–4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/deruprs_2017_1_12.
20. Миргород-Карпова В. В. Загальні засади організації та діяльності суддів в Україні. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 1 (93). С. 61–69.
21. Мищак І. М. Стратегія влади щодо розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства в Україні. *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*. 2021. № 4 (84). С. 3–8. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/konstutyciynuy_proces/2021/4.pdf
22. Міхровська М. С. Принципи організації та діяльності органів виконавчої влади як інструмент становлення сервісної держави. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 2 (12). С. 115–119.
23. Організація діяльності органів державної влади: навч. посіб. / О. Г. Вагонова, О. В. Горпинич, В. В. Чорнобаєв; М-во освіти і науки України, НТУ «Дніпровська політехніка». Д.: НТУ «ДП», 2019. 77 с.
24. Павлюх О. А. Роль президента як глави держави в організації державної влади: Україна і світ. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3–4 (12–13). С. 28–34.
25. Пивовар М. С. Напрямки реформування Верховної Ради України в механізмі взаємодії державної влади та опозиції. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. Вип. № 6, vol. 2. С. 250–254.
26. Шинкарук Т. А., Нестерець О. Л. Повноваження центральних органів виконавчої влади та їх відповідальність. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 19. С. 130–136.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Кабінет Міністрів України (всі міністерства і відомства). URL: www.kmu.gov.ua

2. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Міністерства регіональної політики, будівництва та житлово-комунального господарства України. URL: <http://minregion.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>
6. Президент України. Офіційний веб-портал. URL: www.president.gov.ua
7. Сервер Верховної Ради України. URL: www.rada.gov.ua
8. Урядовий портал. URL: www.knu.gov.ua

ТЕМА № 15. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ

План роботи:

1. Загальна характеристика мандату народних депутатів України, основні принципи їх діяльності.
2. Права народного депутата України.
3. Обов'язки народних депутатів України.
4. Основні гарантії депутатської діяльності.

Методичні вказівки:

У межах даної теми слід розкрити сутність і зміст конституційно-правового статусу народних депутатів України як повноважних представників Українського народу у Верховній Раді України.

Відповідь на перше питання передбачає загальну характеристику мандату народних депутатів України згідно із Законом України «Про статус народного депутата України». Необхідно визначити особливості мандату народних депутатів України, а також розкрити зміст принципів діяльності народних депутатів України. Особливу увагу слід звернути на принцип несумісності депутатського мандату з іншими видами діяльності. Слід також розглянути підстави і порядок дострокового припинення депутатських повноважень.

При відповіді на друге питання необхідно з'ясувати, якими правами користуються народні депутати України. При цьому окремо слід зупинитись на правах, які мають народні депутати України у Верховній Раді України; права народного депутата України у взаємовідносинах із органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав; права народного депутата України у взаємовідносинах із засобами масової інформації, на забезпечення інформацією та на її використання. Окрему увагу необхідно приділити праву народних депутатів щодо направлення депутатського запиту та депутатського звернення.

Аналогічно слід підходити й до викладення питання про основні обов'язки народних депутатів України.

При відповіді на останнє питання теми необхідно пам'ятати, що систему гарантій депутатської діяльності складають заходи щодо забезпечення успішного здійснення депутатами своїх повноважень. Необхідно розкрити зміст юридичних, організаційних, інформаційних, соціально-економічних і трудових гарантій народних депутатів України.

Рекомендований перелік літератури до теми № 15:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV) (із змін). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>
4. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
5. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (в ред. Закону від 22 березня 2001 р. № 2328-III) (із змін). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>
6. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
7. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
8. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
9. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
10. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
11. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
12. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
13. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
14. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Гончарук С. Т. Відповідальність депутатів за адміністративні правопорушення. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 1. С. 72–77.
2. Гошовська В. А. Парламентаризм: підручник / авт. кол.; за заг. ред. В. А. Гошовської. К.: НАДУ. 2016. 672 с.
3. Динник І. П. Депутатська етика для парламентарів: європейський досвід та Україна. *Економіка та держава. Серія державне управління*. 2017. № 2. С. 12–15.
4. Діяльність народного депутата України у Верховній Раді України: Посібник для народних депутатів України / Лінецький С. В., Крижанівський В. П., Крук О. І. К.: Друкарський дім Олега Федорова, 2019. 104 с.
5. Зозуля О. І. Критерії та принципи формування персонального складу комітетів Верховної Ради України. *Форум права*. 2019. № 2. С. 36–44. URL: http://forumprava.pp.ua/files/036-044-2019-2-FP-Zozulia_6.pdf
6. Калиновський В. Б. До питання додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України. С. 71–74. 2019. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/16787/1/ВЕРХОВЕНСТВО%20ПРАВА%20_%205%20грудня%202019_p071-074.pdf
7. Клименко О. М., Данилюк Ю. В. Конституційно-правовий статус народного депутата України: проблемні питання та підходи до їх вирішення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. Вип. 4. С. 50–59.
8. Козадаєв В. Скасування депутатської недоторканності (імунітету): pro et contra // *Юридична Газета онлайн: сайт*. 24.02.2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/skasuvannya-deputatskoyi-nedotorkannosti-imunitetu-pro-et-contra.html>.
9. Левенець А. В. Щодо проблеми розширення підстав дострокового припинення повноважень народних депутатів в Україні // Матеріали 74-ї звіт. наук. конф. професорсько-викладацького складу і наук. працівників економіко-правового факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова (м. Одеса, 27–29 лист. 2019 р.). Одеса: Фенікс, 2019. С. 47–49. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/26178/1/47-49.pdf>
10. Матейчук Р. І. Діяльність народних депутатів України у парламентських комітетах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 5. С. 72–74. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/5_2015.pdf
11. Матейчук Р. І. Поняття й характерні ознаки методів організаційно-правових форм діяльності народних депутатів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 14–17.
12. Олійник В. С., Олійник В. В., Шумний А. О., Чабанюк Д. Ю. Проблеми конституційно-правового забезпечення недоторканності народних депутатів: зарубіжний досвід та українські реалії. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 17–28.
13. Парламентська етика в Україні. Реалії, потреби, перспективи / І. Суслова, Ф. Флурі, В. Бадрак; За матеріалами дослідження Центру

досліджень армії, конверсії та роззброєння та Інституту соціальних технологій «Соціополіс». Женева-Київ, 2017. 56 стор. URL: https://dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Parliemanetary-Ethics-Ukraine_UKR.pdf

14.Петришина М. О., Федоровська М. А. Парламентська відповідальність народних депутатів України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 110–113. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/32632>

15.Погорецький М., Старенький О. Кримінальне провадження щодо народного депутата: проблемні питання. Межі недоторканності. *Закон і бізнес*. 2019. № 8. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/136660.html>

16.Попадинець Г. О. Проблемні питання конституційно-правової відповідальності органів державної влади. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 28–34.

17.Радченко О. І. Конституційно-правова характеристика інституту присяги народного депутата України. *Вісник ХНУВС*. 2015. № 3 (70). С. 44–50.

18.Рижук І. В. Аналіз правового регулювання депутатського імунітету в Україні та зарубіжних країнах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 3 (24). С. 23–26.

19.Рогатюк І. Депутатська недоторканність як імунітет від вчинення злочину. Повноваження прокурора у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. №1. С. 53–63.

20.Романюк П. В. Вільний мандат як елемент представницької демократії: історико-теоретичні нотатки. *Право та інновації*. 2015. № 3 (11). С. 145–153.

21.Юркевич Х. І. Представницький мандат у конституційній теорії та практиці: вітчизняний та зарубіжний досвід: дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2015. 229 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позиції. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

ТЕМА № 16. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

План роботи:

1. Верховна Рада України в системі вищих органів державної влади України.

2. Структура та порядок формування Верховної Ради України.

3. Функції та повноваження Верховної Ради України.
4. Порядок роботи Верховної Ради України.
5. Акти Верховної Ради України.

Методичні вказівки:

При відповіді на перше питання на основі аналізу Конституції України, законодавчих актів та наукової літератури необхідно показати роль і місце Верховної Ради України в системі поділу влад, проаналізувати взаємовідносини Верховної Ради з іншими владними структурами.

Відповідь на друге питання передбачає аналіз відповідних положень Виборчого кодексу України, а також чинних положень Закону України «Про вибори народних депутатів України». Слід вказати види виборів народних депутатів, за якою виборчою системою вони проводяться, які вимоги висуваються до кандидатів, хто має право висувати кандидатів у народні депутати тощо. Крім того, необхідно визначити перелік структурних підрозділів Верховної Ради України, коротко характеризуючи статус і призначення кожного з них. Особливу увагу слід приділити визначенню функціонального механізму Верховної Ради України.

Висвітлення третього питання плану передбачає визначення прерогативних, предметних та інструментальних функцій Верховної Ради України, а також похідних від них повноважень. При цьому варто звернутися не лише до Конституції України, але й до галузевого законодавства.

Розкриваючи четверте питання теми необхідно з'ясувати порядок роботи Верховної Ради України, форми та методи її діяльності.

При відповіді на останнє питання необхідно вказати, які акти приймає Верховна Рада України та охарактеризувати їх. Варто пам'ятати, що існують такі акти Верховної Ради України, як: закон (нормативно-правовий акт, що приймається органом законодавчої влади чи безпосередньо народом з дотриманням вимог законодавчої процедури, який має вищу юридичну силу та регулює найважливіші суспільні відносини переважно загального характеру), постанова (акт, за допомогою якого парламент оформлює свої дії щодо самоорганізації), заяви та звернення (акти ненормативного характеру, що містять заклики до парламентів та вищих органів інших країн), декларація (акт, який у загальній, принциповій формі передає властивості конституційно-правового регулювання, виражає наміри та зобов'язання учасників правових відносин) тощо.

Рекомендований перелік літератури до теми № 16:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>

3. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV) (із змін). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>

4. Про Рахункову палату: Закон України від 2 липня 2015 р. № 576-VIII (із змін). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/576-19>

5. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>

6. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (в ред. Закону від 22 березня 2001 р. № 2328-III) (із змін). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>

7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР (із змін). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>

8. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

9. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

10. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

11. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

12. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.

13. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

14. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.

15. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

16. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.

17. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

18. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Азаренко Т. Парламентський бікамералізм та адміністративно-територіальна реформа. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 171–174.

2. Ал-Зухайрі А. І. Сучасний парламентаризм як фактор становлення демократичної політичної системи: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2017. 20 с.

3. Бакумов О. Відповідальність Парламенту України в системі юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Право України*. 2019. № 7. С. 198–217.

4. Бакумов О. С. До питання про якість законів у контексті відповідальності парламенту. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Республіка Молдова, August 2019. Nr. 4 (38). С. 25–31. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part_1/5.pdf

5. Баликіна-Галанець Л. І. Конституційно-правовий статус парламентів країн ЄС з республіканською формою правління (змішані республіки). *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2020. № 38. С. 25–33. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/krok-university-law-journal/article/view/243>

6. Берназюк І. М. Проблема визначення поняття угоди про утворення коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 22–25. URL: http://lsey.org.ua/1_2017/6.pdf

7. Войтенко Ю.М. Інститут парламентської коаліції в Україні: політико-правовий аналіз. *Політикус*. 2021. Вип. 6. С. 13–18. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/14716/1/Voitenko.pdf>

8. Деркач А. Коаліція депутатський фракцій як особливий суб'єкт конституційно-правових відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 127–132.

9. Динник І. П. Депутатська етика для парламентарів: європейський досвід та Україна. *Економіка та держава. Серія державне управління*. 2017. № 2. С. 12–15. URL: http://www.pa.economy.in.ua/pdf/2_2017/5.pdf.

10. Динник І. П. Криза парламентаризму в сучасній Україні та шляхи її подолання. *Державно-управлінські студії*. 2017. № 1. URL: <http://studio.ipk.edu.ua/kryza-parlamentaryzmu-v-suchasniy-ukr/>.

11. Желих Н. М. Повноважність Верховної Ради України як необхідна умова здійснення її конституційних повноважень. *Юридичний електронний журнал*. 2018. № 4. С. 13–15. URL: http://lsey.org.ua/4_2018/4_2018.pdf

12. Зозуля О. І. Поняття та ознаки принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38 (1). С. 46–50.

13. Зозуля О. І. Розробка та попередній розгляд законопроектів у комітетах Верховної Ради України. *Форум права*. 2018. № 1. С. 57–65. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_1_10.pdf (DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1238940>).

14. Зозуля О. І. Критерії та принципи формування персонального складу комітетів Верховної Ради України. *Форум права*. 2019. № 2. С. 36–44. URL: http://forumprava.pp.ua/files/036-044-2019-2-FP-Zozulia_6.pdf

15. Зозуля О. І. Порядок обрання та відкликання Голови Верховної Ради України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 62–67. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.10>

16.Ірклієнко А. І. Двопалатний парламент в умовах формування конституційної демократії. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 136–139.

17.Кунець І. Ю. Компетенція парламентських комітетів: теоретико-правовий аналіз. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31 (70) Ч. 1 № 2. С. 47–51.

18.Лихачов Н. С. Класифікація парламентських процедур Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43 (1). С. 67–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43%281%29__18.

19.Пацкан В. В. Співвідношення законотворчої та законодавчої діяльності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 1. С. 103–110.

20.Пекарчук В.М. Формування парламенту в Україні у 1990-х роках: історико-правовий аспект. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2 (63). С. 19–24.

21.Пивовар М. С. Напрямки реформування Верховної Ради України в механізмі взаємодії державної влади та опозиції. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. Вип. № 6, vol. 2. С. 250–254.

22.Рижук І. В. Нормативно-правове регулювання функціонування парламентської коаліції: аналіз національного законодавства та досвід зарубіжних країн. *Правові засади організації та здійснення публічної влади: зб. тез II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Хмельницький, 2–8 трав. 2019 р.)*. – Хмельницький: Хмельн. ун-т управління та права, 2019. С. 132–135.

23.Француз-Яковець Т. І. Роль і місце парламенту в державно-правовому процесі України та Республіки Білорусь. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2018. № 30. С. 56–62. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/krok-university-law-journal/article/view/52>.

24.Чалих С. Вектори діяльності апарату Верховної Ради України. *Public Administration and Local Government*. 2019. Issue 2(41). С. 129–135.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

ТЕМА № 17. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

План роботи:

1. Поняття інституту омбудсмана та його основні моделі в сучасному світі.

2. Уповноважений Верховної Ради України як орган опосередкованого парламентського контролю: порядок формування та місце в системі правозахисних інститутів.

3. Функції та компетенція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

4. Організація роботи Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, форми та методи його діяльності.

Методичні вказівки:

Розкриваючи перше питання, необхідно проаналізувати причини виникнення інституту омбудсмана (Швеція, 1809 р.), його подальший розвиток і сучасні моделі у різних країнах світу. Доцільно зосередити увагу на тих моделях парламентського уповноваженого, які є найбільш поширеними чи визначними. Бажано розкрити порядок формування, компетенцію та порядок діяльності омбудсмана на прикладі трьох-чотирьох країн (наприклад, Великобританії, Франції та Швеції). Необхідно сформулювати поняття інституту омбудсмана як публічно-правового засобу захисту прав і свобод людини та громадянина, показати специфічні риси його функціонування (незалежність від владних структур; особливе коло відносин, в яких він бере участь; право омбудсмана «розслідувати і рекомендувати», але не «карати й зобов'язувати»).

Розгляд другого питання має базуватися на загальній характеристиці Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». При цьому слід визначити роль і місце Уповноваженого в системі органів державної влади, підкресливши його органічний зв'язок із парламентом і водночас його незалежний, самостійний статус. Необхідно розкрити процедуру обрання Уповноваженого, акцентувавши увагу на високих вимогах до кандидатів на цю посаду. Бажано відзначити роль Уповноваженого в інституційному механізмі забезпечення й захисту конституційних прав і свобод громадян.

У межах третього питання плану мають бути розкриті основні функції та повноваження Уповноваженого Верховної Ради України як органу спеціальної компетенції, орієнтованого на контроль за діяльністю державного апарату в аспекті додержання основних прав і свобод людини і громадянина.

Завершальне, четверте питання плану має розкривати специфіку функціонування Уповноваженого з прав людини, його неформальний, заснований на високому авторитеті, характер діяльності. Необхідно визначити форми реагування Уповноваженого на виявлені факти порушень прав людини та види правових актів, які він може видавати. Доцільно також визначити особливості взаємодії Уповноваженого з іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, обов'язок співпраці цих органів з Уповноваженим. Завершуючи розгляд теми, слід звернути увагу на ефективності даного правозахисного інституту в Україні, наявних проблемах у даній сфері та шляхах їх подолання з урахуванням зарубіжного досвіду.

Рекомендований перелік літератури до теми № 17:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
11. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бондарєв О. Б. Правові засади діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо захисту прав військовослужбовців. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 3. С. 91–95.
2. Головань В. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини в системі гарантій конституційних прав і свобод. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 136–140.
3. Кушнір І. В. Захист Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини конституційного права особи на доступ до публічної інформації. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4(105). С. 297–309.
4. Лазарева Л., Рудік О. Інститут спеціалізованого і місцевого омбудсмена як механізм захисту прав людини: зарубіжний досвід. *Теорія і практика*

правознавства. 2015. Вип. 1 (7). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_03\(10\)/11romlzd.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_03(10)/11romlzd.pdf)

5. Мануїлова К. В. Інститут омбудсмена в децентралізованих країнах ЄС: досвід для України. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 1–2. С. 42–50.

6. Мануїлова К. В. Омбудсмени у Скандинавських країнах ЄС в умовах децентралізації публічної влади. *Теорія і практика державного управління та місцевого самоврядування*. 2016. № 1. URL: file: ///C:/Users/User/Downloads/Ttpdu_2016_1_1.pdf.

7. Палєєва Ю. С. Інститут спеціалізованого омбудсмена: запровадження в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 6. С. 44–46. URL: http://lsej.org.ua/6_2015/12.pdf

8. Проскура Г. М. Перспективи створення інституту інформаційного комісара в Україні. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. № 1. С. 118–123.

9. Різак М. В. Діяльність уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо захисту персональних даних. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, Т. 1. С. 45–49.

10. Рябовол Л. Т. Омбудсмен як інституційно-організаційна гарантія прав і свобод людини: зарубіжний досвід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). № 4. С. 38–43.

11. Рябовол Л. Т. Уповноважений з прав людини як складно-структурований інститут. *Сучасна юриспруденція Європейського Союзу: взаємодія права, нормотворчості та практики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 17 квіт. 2018 р. Люблін, 2018*. С. 115–117.

12. Стахова Н. І., Михальчук В. М. Роль та функції Уповноваженого з прав людини в державному управлінні України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 97–103. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7569&i=14>

13. Федорович І. Звіт за результатом оцінки регіональної мережі Уповноваженого ВРУ з прав людини. Київ, 2018. 60 с. URL: www.ua.undp.org › OO-Regional-Network-Assessment

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

5. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/>

6. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України с прав людини. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. Київ, 2023. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>

ТЕМА № 18. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

План роботи:

1. Кабінет Міністрів України як вищий орган в системі органів виконавчої влади: поняття, структура, принципи організації та діяльності.
2. Функції та компетенція Кабінету Міністрів України.
3. Форми та методи діяльності Кабінету Міністрів України.
4. Акти Кабінету Міністрів України.

Методичні вказівки:

Розкриваючи перше питання плану необхідно визначити місце Кабінету Міністрів України в системі органів державної влади. Спираючись на положення Конституції України та чинного Закону «Про Кабінет Міністрів України» необхідно вказати порядок формування Кабінету Міністрів України, визначити його склад, охарактеризувати принципи діяльності.

Висвітлюючи друге питання необхідно розкрити зміст об'єктних функцій: виконавчу, економічну, соціальну, гуманітарну, екологічну, бюджетну, політичну та інші. Зробити аналіз нормотворчої, правозастосовчої, кадрової, установчої, організаційної, контрольної функцій. Також необхідно зазначити похідні від цих функцій повноваження.

Розкриваючи третє питання слід з'ясувати порядок роботи Кабінету Міністрів України, форми та методи його діяльності. При цьому слід виходити з того, що основною організаційною формою роботи Кабінету Міністрів України є його *засідання*. Необхідно визначити, хто головує на засіданнях Уряду, які питання включаються до порядку денного, яким чином приймаються рішення тощо.

При відповіді на четверте питання теми необхідно вказати акти, які приймає Кабінет Міністрів України, зупинившись на їх юридичній силі і особливостях.

Рекомендований перелік літератури до теми № 18:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
3. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF#Text>

4. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
12. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 84. С. 3–9.
2. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, т. 2. С. 36–39. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1\(2\)__11/](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1(2)__11/)
3. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 2. С. 17–20.
4. Берназюк І. М. Програма діяльності Кабінету Міністрів України: поняття, сутність та значення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 26–28. URL: http://lsei.org.ua/4_2017/7.pdf
5. Виконавча влада (теоретичний і конституційний аспекти). К.: Москаленко О. М., 2016. 82 с. URL: <http://185.65.244.102/img/books/files/1482222100executive%20authority.pdf>
6. Гбур З. В., Галушкіна Л. В., Акімов О. О. Кабінет Міністрів України: функції, повноваження та відповідальність. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 5. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2022/5.pdf

7. Георгієвський Ю. В. Баланс повноважень органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 83–87. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2016/21.pdf
8. Глагович М. В., Діденко Н. Г. Повноваження Кабінету Міністрів України, функції та відповідальність. *Державне управління*. 2021. № 7. С. 91–97. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2021/16.pdf
9. Деркач А. Л. Формування складу Кабінету Міністрів України: правове регулювання та реалії сьогодення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6, т. 3. С. 26–29. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_tom_3_2017/8.pdf
10. Зубенко Г. В. Форми парламентської відповідальності члена уряду: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2019. Вип. 27. С. 49–54.
11. Йосифович Д. І., Андрусишин Р. М. Проблеми реформування органів виконавчої влади в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. № 4. С. 143–152.
12. Кобрин В. С. Загальні принципи діяльності Прем'єр-міністра України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. С. 90–100. URL: http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/kobryn_0.pdf
13. Ковальчук А. Ю. Місце і роль органів виконавчої влади у сфері забезпечення безпеки України. *Право.ua*. 2017. № 3. С. 47–52.
14. Конституційні аспекти розподілу повноважень у системі вищих органів державної влади України. К.: НІСД, 2015. 27 с.
15. Міхровська М. С. Принципи організації та діяльності органів виконавчої влади як інструмент становлення сервісної держави. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 2 (12). С. 115–119.
16. Терещук М. М. Актуальні питання відповідальності уряду в сучасних республіках. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 30 (1). С. 51–54.
17. Шаповал В. Виконавча влада в Україні в контексті форми державного правління (досвід до прийняття Конституції України 1996 р.). *Право України*. 2016. № 3. С. 200–212.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>
4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>
5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

ТЕМА № 19. КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

План роботи:

1. Поняття та сутність конституційного контролю. Співвідношення конституційного контролю і конституційного нагляду.
2. Сучасні моделі конституційного контролю.
3. Види конституційного контролю.
4. Повноваження органів конституційного контролю.
5. Конституційний контроль в Україні.

Методичні вказівки:

При розгляді теми необхідно виходити з того, що конституційний контроль виник після Другої світової війни як відповідь на тотальне порушення норм конституції й посягання на засади конституційного ладу в окремих європейських країнах у 30-40-х роках минулого століття. Крім того, варто підкреслити, що запровадження інституту судового або квазісудового конституційного контролю сприяло підвищенню рівня правової охорони конституції, а відтак й стабільності конституційного ладу в державі.

Розкриваючи перше питання, насамперед потрібно зазначити, що під конституційним контролем розуміють функцію спеціально уповноважених державних судових або квазісудових органів з розгляду питань щодо відповідності законів та інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів, результатів виборів і референдумів, дій або бездіяльності органів державної влади або їхніх посадових осіб конституції (основному закону) держави. Зрозуміло, це визначення має узагальнюючий і відносний характер, оскільки стосовно окремих зарубіжних країн воно потребує конкретизації залежно від об'єктів конституційного контролю, виду органів його здійснення та обсягу їх повноважень. Визначаючи поняття конституційного контролю, необхідно з'ясувати його співвідношення з фундаментальними гілками влади – законодавчою, виконавчою та судовою, – які становлять єдину верховну державну владу, а також конституційним наглядом.

Опрацьовуючи друге питання, варто зазначити, що наразі у світі сформувалися дві основні моделі конституційного контролю – європейська (континентальна) й американська. Перша знайшла своє поширення, насамперед, в країнах континентальної Європи, а також тих країнах, які запозичили цю модель у європейських країнах (країни Африки та Азії – колишні колонії європейських метрополій). Американська модель сформувалася у США та функціонує крім США у деяких країнах Латинської Америки, Японії тощо. Необхідно акцентувати увагу на особливостях кожної з двох моделей, їх перевагах і недоліках, доцільності зміни моделі конституційного контролю в Україні.

Відповідаючи на третє питання необхідно розглянути види конституційного контролю за певними критеріями, продемонструвавши у такий спосіб його багатогранність. Окремо слід зупинитися на юридичних наслідках визнання нормативно-правового акту таким, що не відповідає конституції (є неконституційним).

Пристаючи до висвітлення четвертого питання, потрібно наголосити на тому, що повноваження органів конституційного контролю у сучасних країнах не обмежуються лише перевіркою законів та інших нормативно-правових актів на формальній відповідності конституції (основному закону). Наразі до компетенції конституційних судів (трибуналів, рад тощо) можуть також належати вирішення таких питань, як перевірка проектів міжнародних договорів або вже підписаних міжнародних договорів до їх ратифікації на відповідність конституції. Перевірці також підлягають дії державних органів та посадових осіб. Рішення про неконституційність дій посадових осіб, як правило, спричиняють їх усунення від посади за процедурою імпичменту. Об'єктом конституційного контролю є акти та дії громадських організацій, у тому числі політичних партій, які відповідно до закону мають певні владні повноваження. Органи конституційного контролю вирішують спори про компетенцію між вищими державними органами, а у федеративних державах – між федеральними органами державної влади суб'єктів федерації, а також між вищими державними органами суб'єктів федерації. Важливим для правозастосовчої діяльності є право органів конституційного контролю давати офіційне тлумачення конституції, а подекуди й інших нормативно-правових актів. Також варто згадати про деякі специфічні функції, зокрема можливість виносити рішення про законність обрання президента та віце-президента, народного представника (Болгарія), вирішення скарг про затвердження мандата депутата парламенту (Словаччина) тощо.

При відповіді на п'яте питання необхідно визначити правовий статус та окремі аспекти функціонування Конституційного Суду України. Необхідно розкрити процедуру формування персонального складу органу конституційної юрисдикції, його повноваження та гарантії діяльності, а також з'ясувати юридичні наслідки ухвалення актів Конституційного Суду України.

Рекомендований перелік літератури до теми № 19:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
3. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
4. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

5. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
6. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
7. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
8. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
9. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
10. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
11. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
13. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Бабенко К. А. Форми конституційного контролю і гарантії стабільності системи конституційного регулювання в Україні. URL: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/410-formi-konstitutsijnogo-kontrolyu-i-garantiji-stabilnosti-sistemi-konstitutsijnogo-regulyuvannya-v-ukrajini.html>
2. Багрій О. І. Авторитетність Конституційного Суду України як індикатор рівня конституційної правосвідомості та правової культури й засіб їх підвищення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 52–55.
3. Бакумов О. С. Проблематика юридичної відповідальності держави в позиціях Конституційного Суду України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2, т. 1. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.1>.
4. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154–159. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/29.pdf>
5. Бичков І. Г. Кельзенівська модель конституційної юрисдикції як теоретична основа європейської системи конституційного правосуддя. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 131–136. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/271/256>.
6. Буруковська Н. В. Вплив європейської моделі конституційного судочинства на формування органів конституційної юстиції в Україні: історико-правовий підхід. URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/1455630051BurukovskaNV.pdf>

7. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний контроль як вид державного контролю: змістовно-функціональна характеристика. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 9–18.

8. Грабильніков А. В. Конституційна юстиція в Україні: до визначення поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 3–7.

9. Гузій А. А. Конституційний контроль в зарубіжних країнах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Юридичні науки*. 2018. № 8 (48), т. 2. С. 12–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_8%282%29__4

10. Данко В. Й. Про дослідження природи та місця Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 60–64.

11. Дрозд А. О. Історико-порівняльний аналіз формування інституту конституційного контролю в Німеччині та Франції. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 3–10. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/3.pdf.

12. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234–237. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/58.pdf

13. Ковальчук В. Б. До питання про роль та місце Конституційного Суду України в системі вищих органів державної влади: в контексті європейського досвіду. 2016. С. 137–142. URL: http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_837_23.pdf

14. Костицький М. В., Камінська Н. В., Кушакова-Костицька Н. В. Перспективи вдосконалення діяльності Конституційного Суду України в умовах сучасних суспільних трансформацій. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 3 (9). URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1pxXqkSe70oJ:journals.urau.ua/sr_law/article/download/180113/180588/400273+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

15. Мартинюк Р. Органи конституційної юрисдикції в системі вищих органів держави. *Публічне право*. 2017. № 1 (25). С. 83–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2017_1_13

16. Мяловицька Н. А. Особливості законодавчого регулювання компетенції органів конституційного правосуддя в європейських державах. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 127–129.

17. Різник С. В. Вплив Європейського суду з прав людини на систему забезпечення конституційності нормативних актів в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 5. С. 215–220.

18. Різник С. В. Про поняття конституційності нормативних актів. *Український часопис конституційного права*. 2020. № 2. С. 3–13.

19. Тупицький О. М. Еволюція індивідуального доступу до конституційного правосуддя: український досвід та загальноєвропейські тенденції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 2. С. 91–95.

20. Railean P. Aportul curții constituționale la asigurarea constituționalității în statul de drept. *Legea și Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 10–15.

21. Railean P. Rolul și valoarea justiției constituționale în statul de drept. *Верховенство Права*. 2016. № 1 (33). С. 5–12.

22. Spanu I., Lupu C. Esența și menirea justiției constituționale într-un stat de drept. *Legea și Viata*. 2017. № 3, ч. 1. С. 18–23.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

2. Міжнародний електронний науковий журнал «Наука онлайн». URL: <https://nauka-online.com/ua/>

3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

ТЕМА № 20: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

План роботи:

1. Поняття судової влади і правосуддя. Засади організації судової влади в Україні.
2. Конституційні принципи судочинства.
3. Судоустрій в Україні. «Гілки судової» влади.
4. Конституційно-правовий статус суддів.

Методичні вказівки:

При відповіді на перше питання, керуючись ст. 6 Конституції України, чинним законодавством України, необхідно дати визначення судової влади, назвати й пояснити ознаки судової влади в Україні, її функції, розглянути засади організації судової влади в Україні. Відповідь на питання передбачає опрацювання норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Відповідь на друге питання плану передбачає аналіз VIII розділу Конституції України, у якому закріплені демократичні принципи правосуддя в Україні, до яких належать: принцип здійснення правосуддя виключно судами та принципи територіальності і спеціалізації, за якими побудовані суди загальної юрисдикції. Крім того, необхідно розкрити зміст основних засад судочинства, основними з яких є: законність; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін і свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їхньої переконливості; підтримання державного обвинувачення в суді прокурором; забезпечення обвинуваченому права на захист; гласність судового процесу та його фіксування технічними засобами; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, установлених законом; обов'язковість рішень суду.

Відповідь на третє питання необхідно будувати на основі положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Слід визначити, що представляє собою система судів загальної юрисдикції, розглянути порядок утворення і ліквідації судів загальної юрисдикції, їх види та повноваження. Особливу увагу слід приділити Верховному Суду, який є вищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції.

При визначення конституційно-правового статусу суддів, четверте питання теми, спираючись на Закон України «Про судоустрій і статус суддів», слід проаналізувати принципи діяльності суддів, порядок їх призначення, права та обов'язки суддів, гарантії їх діяльності. Окремо слід зупинитися на статусі присяжного.

Рекомендований перелік літератури до теми № 20:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
4. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19>
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
12. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бабкова В. С. Проблеми поглиблення спеціалізації місцевих загальних судів в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 195–200.
2. Булкат М. С. Деякі питання теоретико-правової природи та сутності судової влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 97–108.
3. Бучик А. Впровадження принципу процесуальної регламентації в адміністративному судочинстві. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 39–53.
4. Гончарова Г. Присяга судді: потрібні чіткі ознаки її порушення для звільнення його з посади. *Право України*. 2016. № 3. С. 244–252.
5. Городовенко А. Конституционная модернизация судебной системы в условиях европейской межгосударственной интеграции: проблемы теории и практики. *Leges et Vita*. 2018. № 4, ч. 2. С. 31–34.
6. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234–237. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/58.pdf
7. Квасневська Н. Д. Особливості структури судової системи України. *Наше право*. 2016. № 1. С. 42–46.
8. Кресіна І.О. Виборність суддів як реалізація принципу народовладдя. *Право України*. 2019. № 10. С. 142–157.
9. Кулик С. В. Конституційна реформа в сфері правосуддя: сучасний стан та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37 (1). С. 68–71. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2573>
10. Кулик С. В. Вплив міжнародних стандартів на конституційну реформу у сфері правосуддя в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 326–337.
11. Леськів С. Р. Правовий статус суддівського самоврядування України в контексті забезпечення професійних прав суддів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 20 с.
12. Миргород-Карпова В. В. Загальні засади організації та діяльності суддів в Україні. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 1 (93). С. 61–69.
13. Нестерчук Л. П. Внутрішня спеціалізація суддів – необхідний елемент поліпшення ефективності правосуддя українськими судами. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 57. С. 10–21.
14. Прилуцький С. В. Незмінюваність суддів в Україні: конституційно-правове регулювання та проблеми реалізації. *Публічне право*. 2017. № 1 (25). С. 73–82.
15. Прохоров П. І. Конституційно-правовий статус суддів: основні елементи та їхня характеристика. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2020. Т. 5. С. 57–64.
16. Рачинський А. П., Огілько А. В. Незалежність суддів як передумова функціонування самостійної й авторитетної судової влади, що відповідає європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини. *Вісник НАДУ при Президентові України*. 2016. № 1. С. 66–74.

17. Рудик П. А. Основні міжнародно-правові та європейські стандарти у сфері правосуддя та їх вплив на забезпечення єдності судової практики. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 74–80.

18. Сердюк В. В. Територіальність як принцип побудови системи судів загальної юрисдикції: нові підходи до реалізації. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. С. 161–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2015_12_2_22.

19. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), Л. Г. Бзова (відпов. секр.) та ін.]. Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. 356 с. URL: <https://law.chnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf>

20. Талаш В. Ю. Реформування судової системи України: порівняльно-правовий аналіз законодавства в частині правосуддя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 41. Т. 2. С. 198–201.

21. Федоренко В. В. Основні конституційні засади судочинства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.

22. Чернілевська К. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану // LIGA ZAKON: сайт. 25.05.2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211140_osoblivost-zdysnennya-sudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu.

23. Черняк Є. В. Роль судів системи судоустрою та Конституційного Суду України в забезпеченні верховенства Конституції України. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7, ч. 1. С. 168–176. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_1/27.pdf

24. Шапенко Л. О., Райчук М. В. Принципи правового забезпечення судової влади в умовах євроінтеграції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 5 (34). С. 24–30. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/640>

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

4. Судова влада України. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/

ТЕМА № 21. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УКРАЇНІ

План роботи:

1. Поняття, види та принципи утворення та діяльності громадських об'єднань в Україні.
2. Порядок утворення та реєстрації громадських об'єднань.
3. Права та обов'язки громадських об'єднань.
4. Особливості припинення громадських об'єднань.
5. Відповідальність громадських об'єднань та їх учасників.

Методичні вказівки:

Право громадян на свободу об'єднання є невід'ємним правом людини, що гарантується Конституцією і законодавством України. У межах даної теми необхідно сформулювати цілісне уявлення про статус громадських об'єднань як суб'єктів конституційно-правових відносин, порядок їх утворення та діяльності, характер взаємовідносин з органами державної влади та місцевого самоврядування.

Відповідь на перше питання плану має розпочинатися з аналізу ст. 36 Конституції України, у якій закріплено право на об'єднання. Необхідно дати визначення поняття громадського об'єднання, проаналізувати перелік їх видового розмаїття та сутнісні ознаки. Слід відмежувати громадські об'єднання від інших суб'єктів, зокрема від політичних партій, господарських товариств, товариських судів, органів самоорганізації населення тощо. Особливу увагу слід звернути на перелік громадських об'єднань, створення та діяльність яких в Україні забороняється, вказати причини відповідних обмежень права на об'єднання.

Відповіді на наступні питання плану мають спиратися на аналіз чинного Закону України «Про громадські об'єднання» 2012 р., Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» 2003 р. та ухвалених на їх основі підзаконних актів. Необхідно вказати порядок утворення громадських об'єднань, юридичні вимоги до їх засновників та учасників, права та обов'язки громадських об'єднань, визначити характер стосунків громадських організацій з органами публічної влади, розкрити види юридичної відповідальності громадських об'єднань, їх засновників та учасників.

Рекомендований перелік літератури до теми № 21:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
4. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 26 лют. 2016 р. № 68/2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>

5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
12. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Арабаджієв Д. Вплив громадських організацій на сучасне українське політичне поле. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 6 (68). С. 233–241.
2. Баковецька О. Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі розвитку. *Літопис Волині*. 2021. № 23. 36–41. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.23.06>
3. Бонаренко В. Правосуб'єктність громадських об'єднань. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. (Респ. Молдова). Nr. 5–1 (15). 2015. С. 9–13.
4. Бондаренко В. Ю. Взаємодія громадських об'єднань та політичних партій в Україні – інституціональний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43, т. 1. С. 9–13.
5. Бондаренко В. Ю. Теоретико-правові аспекти класифікації громадських об'єднань в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 27. С. 198–213.
6. Давидова Н. О., Менджул М. В. Громадське об'єднання та громадська організація: дихотомія понять. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 3. С. 51–57.
7. Дорофєєва В. І. Конституційні засади участі громадських об'єднань в системі захисту прав людини: Україна та зарубіжний досвід : автореф. дисертації на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2018. 19 с
8. Керівні принципи щодо свободи об'єднань. 2015. 170 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/2/233076.pdf>

9. Левченко Н., Калюженко А. Молодіжні громадські організації як чинник формування соціальної активності молоді: правові засади. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2019. Вип. 3. С. 133–141.

10. Овчаренко В., Маркевич О. Громадські об'єднання: підприємницька діяльність опускається, але... Вісник. *Офіційно про податки*. 09.02.2019. № 5 (1005). URL: <http://www.visnuk.com.ua/ru/publication/100010919-gromadski-obyednannya-pidpriyemnitska-diyalnist-dopuskayetsya-ale>

11. Опалько Ю. В. Відкритість і прозорість у діяльності громадських об'єднань: стан, проблеми, перспективи вирішення. Аналітична записка. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/2132/>

12. Піфко О. О. Проблеми реалізації конституційного права на об'єднання в професійні спілки в практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 55, т. 1. С. 94–96.

13. Токар М. Громадські організації України в системі розвитку публічно-управлінських відносин [Текст]: монографія / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2020. 412 с.

14. Турій О. В. Правові аспекти взаємодії громадських організацій з органами місцевого самоврядування. *Аспекти публічного управління*. № 8, т. 6. 2018. С. 15–23.

15. Шуміло О. Ю., Кравчук Н. Ю. Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху (приклади успішного правозахисного активізму): навч. посіб. Київ, 2019. 224 с. URL: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/MSc-8-Роль-неурядових-організацій-у-становленні-та-розвитку-правозахисного-руху.pdf>

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

2. Міністерство юстиції. Єдиний реєстр громадських формувань. URL: <https://minjust.gov.ua/unitarylist>

3. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

5. Судова влада України. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/

ТЕМА № 22. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

План роботи:

1. Поняття, види і статус глави держави.
2. Конституційний статус Президента України.

3. Порядок обрання та інавгурація Президента України.
4. Функції та повноваження Президента України. Акти Президента України.
5. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України.

Методичні вказівки:

При роботі над даною темою необхідно виходити з того, що глава держави – це вищий представник у середині і поза межами країни, і водночас – символ єдності нації, держави (народу і держави). У залежності від форми правління і державного режиму, а також системи політичних стосунків у країні конституційні повноваження глави держави можуть бути номінальними або реальними. Вони можуть по-різному сполучатися, але у випадку політичної кризи, коли конституційна влада і політичні сили виявляться не в змозі управляти країною, саме глава держави покликаний знайти вихід із ситуації. Тобто, глава держави – це свого роду резерв влади.

При відповіді на перше питання необхідно з'ясувати поняття глави держави, визначити його місце в системі органів державної влади, проаналізувати статус глави держави, його види та особливості.

При відповіді на друге питання, слід уважно проаналізувати чинну Конституцію України та галузеве законодавство. Показати, чим було обумовлено уведення поста Президента в Україні та акцентувати увагу на тих змінах, що відбулися в статусі Президента України за конституційною реформою 2010 р., а також 2014 р.

Відповідь на третє питання плану передбачає аналіз Виборчого кодексу України. Слід вказати види виборів глави держави, за якою виборчою системою вони проводяться, хто має право висувати кандидатів у Президенти України тощо. Особливу увагу слід приділити порядку набуття повноважень новообраним Президентом України.

Відповідь на четверте питання плану передбачає визначення прерогативних, предметних та інструментальних функцій Президента України, а також похідних від них повноважень. При цьому варто звернутися не лише до Конституції України, але й до галузевого законодавства. Також необхідно вказати на акти, які приймає Президент України, зупинившись на їх юридичній силі і особливостях. Особливої уваги заслуговує порядок підготовки актів глави держави, зокрема слід визначити, які органи держави здійснюють цю підготовку, з яких питань і в які строки.

Останнє, п'яте питання, вимагає аналізу ст. 108–111 Конституції України, а також Закону України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)». Надзвичайну увагу слід приділити підставам та порядку усунення Президента України з посади в порядку імпічменту. При цьому слід мати на увазі, що метою імпічменту є не лише усунення Президента з посади, але й позбавлення його імунітету для подальшого притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину.

Рекомендований перелік літератури до теми № 22:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент): Закон України від 10.09.2019 р. № 39-IX
4. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
12. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
13. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
14. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Андрусів Л. М. Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Президента України. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 3–7. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17117/1/3.pdf>
2. Багряк А. С. Конституційні засади права вето Президента України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 21 с.
3. Бакумов О. С. Президент України в системі гарантування юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвип., т. 2. С. 24–30. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9135?show=full>

4. Варунц Л. Д. Особливості конституційно-правового статусу глави держави у Канаді. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 28–31.
5. Власенко В. В., Луценко В. Р. Еволюція інституту президентства та його трансформація в сучасній Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 68–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/13>
6. Грішин О. Історична роль і місце Президента в системі органів державної влади сучасної України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. Т. 2. № 78. С. 9–13.
7. Добровольська Н. В., Хамходера О. П. Офіс Президента України як державний орган (у контексті антикорупційного законодавства). *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 2 (68). С. 82–90. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2020/16.pdf
8. Доронін І. Контрольні повноваження Президента України у сфері національної безпеки: проблеми і перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 95–100. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/2/19.pdf>
9. Жукорська Я., Тарасюк Р. Конституційно-правовий статус Президента України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 4 (16). С. 163–167.
10. Задорожня Г. В. Конституційно-правовий статус глави держави в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: моногр. Київ: Правова єдність; Алерта, 2016. 551 с.
11. Задорожня Г. В., Задорожний Б. Ю. Нормотворча компетенція глави держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2017. Вип. 42. С. 40–43.
12. Колисенко А. І. Інститут контрасигнування за сучасних умов конституційного реформування. *Право і суспільство*. 2016. № 4 (2). С. 33–40.
13. Коломієць Ю. М. Проблема конституційного регулювання промульгації законів Президентом України. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 червня 2021 р.) / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2021. С. 221–224.*
14. Коломоєць Н. Повноваження освітнього омбудсмена у сфері захисту прав дітей. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 173–176.
15. Корнієнко П. С. Президент України у системі органів правозахисної діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2019. Вип. 1. С. 89–92.
16. Красногор О. В. Функції та повноваження Президента України. *Наукові праці МАУП*. 2015. Вип. 45 (2). С. 64–69.
17. Ленігевич Б. В. Взаємодія інституту президентства та органів державної влади. *Державноуправлінські студії*. 2017. № 1. С. 1–4.
18. Мартинюк Р. С. Конституційно-правовий статус Президента України та Кабінету Міністрів України: пошук оптимальної моделі компетенційних взаємозв'язків. *Публічне право*. 2016. № 4 (24). С. 66–75. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n1/16mrsmkv.pdf>
19. Овчар І. Інститут президента в умовах воєнного стану. *Political Studies*. 2023. № 1 (5). С. 108–122. DOI: 10.53317/2786-4774-2023-1-6

20. Павлюх О. А. Роль президента як глави держави в організації державної влади: Україна і світ. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3–4 (12–13). С. 28–34.

21. Пархоменко С. Реалізація Президентом України конституційних повноважень під час першого етапу відсічі широкомасштабної військової агресії Російської Федерації проти України (24.02-2.04.2022 р.). *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 4 (64). С. 85–96. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-11](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-11).

22. Пашинський В. Й. Повноваження Президента України у сфері оборони держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6, т. 2. С. 59–63.

23. Пашинський В. Й. Рада національної безпеки і оборони України як суб'єкт забезпечення оборони держави. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 259–262. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/525249.pdf>

24. Рішення КСУ щодо деяких повноважень Президента: огляд. 21.12.2019. URL: <https://ti-ukraine.org/news/rishennya-ksu-shhodo-povnovazhen-prezydenta-oglyad/>

25. Рудич Ф. Президенти сучасної України. *ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 3 (89). С. 5–24.

26. Сердюк Л. М. Конституційне регулювання імпічменту президента в Україні й окремих зарубіжних країнах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 59–66. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/11/4-18-ua/12.pdf>

27. Цимбалістий Т. Інститут імпічменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 2. С. 51–55. URL: <http://appj.tneu.edu.ua/index.php/appj/article/view/138>.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

4. Президент України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/>

5. Рада національної безпеки і оборони України. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/>

ТЕМА № 23. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ ЯК ОРГАН КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

План роботи:

1. Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції.
2. Порядок формування Конституційного Суду України.
3. Функції та компетенція Конституційного Суду України.
4. Конституційне провадження.
5. Рішення Конституційного Суду України: поняття, види, юридичні наслідки.

Методичні вказівки:

Відповідь на перше питання слід розпочати з визначення поняття конституційного контролю, виявлення його основних загальних рис. Необхідно розкрити роль конституційної юстиції у розбудові та функціонуванні правової держави. Особлива увага має бути приділена статусу Конституційного Суду України, а також його ролі у процесі розбудови України як демократичної, правової держави.

У другому питанні, спираючись на положення Закону України «Про Конституційний Суд України», необхідно визначити склад і організаційну структуру Конституційного Суду, показати роль Президента України, Верховної Ради України та з'їзду суддів у формуванні Конституційного Суду України. Мають бути проаналізовані вимоги, які висуваються до суддів Конституційного Суду.

Висвітлення третього питання плану передбачає визначення функцій Конституційного Суду України, а також похідних від них повноважень. При цьому варто звернутися не лише до Конституції України, але й до галузевого законодавства. Окрема увага має бути приділена межах повноважень Суду, а також його повноважності.

При відповіді на четверте питання необхідно проаналізувати форми конституційного провадження, а також окреслити підстави і коло суб'єктів звернення до Конституційного Суду України. Також у загальних рисах варто окреслити порядок прийняття звернень до Конституційного Суду, відкриття конституційного провадження у справі, а також розгляд справ у Суді. У питанні має бути приділена увага особливостям функціонування інституту конституційної скарги та його впливу на формування української правосвідомості.

Завершальне, п'яте, питання теми пов'язане з визначенням правової природи актів Конституційного Суду України, а також його правових позицій. Саме акти Конституційного Суду України є засобом юридичного оформлення результатів розгляду ним матеріальних, процесуальних чи організаційних питань. Необхідно визначити, які акти приймає Конституційний Суд України, зупинившись на їх юридичній силі та особливостях.

Рекомендований перелік літератури до теми № 23:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

3. Про Регламент Конституційного Суду України: постанова Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. № 1-пс/2018 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text>
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
12. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18–21. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/5.pdf
2. Бабенко К. А. Форми конституційного контролю і гарантії стабільності системи конституційного регулювання в Україні. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/410-formi-konstitutsijnogo-kontrolyu-i-garantiji-stabilnosti-sistemi-konstitutsijnogo-regulyuvannya-v-ukrajini.html>
3. Багрій О. І. Авторитетність Конституційного Суду України як індикатор рівня конституційної правосвідомості та правової культури й засіб їх підвищення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 52–55.
4. Бакумов О. С. Проблематика юридичної відповідальності держави в позиціях Конституційного Суду України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2, т. 1. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.1>.
5. Баулін Ю. Принцип верховенства права у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 1. С. 18–27.

6. Бачинская О.-М. Применение принципа недискриминации в решениях Конституционного Суда Украины. *Legea si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 11–14.
7. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154–159. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/29.pdf>
8. Бичков І. Г. Щодо місця Конституційного Суду України в механізмі стримувань і противаг. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3 (289). С. 224–229
9. Бондаренко Б. Гарантії незалежності суддів Конституційного Суду України. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 3. С. 60–65. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2017-3/pdfs/6-bohdan-bondarenko-harantii-nezalezhnosti-suddiv-konstytutsiinoho-sudu-ukrainy.pdf>
10. Буруковська Н. В. Вплив європейської моделі конституційного судочинства на формування органів конституційної юстиції в Україні: історико-правовий підхід. URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/1455630051BurukovskaNV.pdf>
11. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний контроль як вид державного контролю: змістовно-функціональна характеристика. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 9–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2019_4_3.
12. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний Суд України: до питання про місце в системі розподілу влад. *Публічне право*. 2020. № 3 (39). С. 17–27.
13. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний контроль як вид державного контролю: змістовно-функціональна характеристика. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 9–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2019_4_3.
14. Гараджаєв Д. Конституційна скарга як ефективний процесуальний засіб захисту прав і свобод людини та громадянина. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 1. С. 33–38. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/300886.pdf>
15. Гецько М. М. Інститут конституційної скарги як засіб захисту основних прав і свобод: порівняльно-правовий аналіз: моногр. Ужгород: Гельветика, 2015. 227 с.
16. Грабильніков А. В. Конституційна юстиція в Україні: до визначення поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 3–7.
17. Гузій А. А. Конституційний контроль в зарубіжних країнах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Юридичні науки*. 2018. № 8 (48), т. 2. С. 12–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_8%282%29__4
18. Данко В. Й. Правові позиції Конституційного Суду України: окремі проблемні питання юридичної природи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37 (1). С. 63–67.
19. Дрозд А. О. Історико-порівняльний аналіз формування інституту конституційного контролю в Німеччині та Франції. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 3–10. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/3.pdf.
20. Єзеров А. А. Конституційна скарга і виключні обставини для перегляду справ. *Судебно-юридическая газета*. 2020. URL:

<https://sud.ua/ru/news/blog/153161-konstitutsiyna-skarga-i-viklyuchni-obstavini-dlya-pereglyadu-sprav>

21. Запорожець В. Умови прийнятності конституційних скарг: законодавче врегулювання та практика Конституційного Суду України. *Український часопис конституційного права*. 2020. № 3. С. 25–50.

22. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234–237. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/58.pdf

23. Калинюк С. Правові позиції Конституційного Суду України: питання теорії. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 193–196.

24. Калинюк С. С. Акти Конституційного Суду України: окремі аспекти правової природи. *Право і суспільство*. 2017. № 67. С. 3–6.

25. Колух В. Окрема думка судді Конституційного Суду України як засіб уникнення політичної відповідальності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 2. С. 62–68.

26. Костицький М. В., Камінська Н. В., Кушакова-Костицька Н. В. Перспективи вдосконалення діяльності Конституційного Суду України в умовах сучасних суспільних трансформацій. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 3 (9). URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1pxXqkSe70oJ:journals.urau.ua/sr_law/article/download/180113/180588/400273+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

27. Кравчук К. Г. Акти Конституційного Суду України та їх правотворчий характер. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 51–54.

28. Лемак В. В. Проблеми інституційної незалежності Конституційного Суду України: уроки європейського досвіду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 113–117.

29. Мартинюк Р. Органи конституційної юрисдикції в системі вищих органів держави. *Публічне право*. 2017. № 1 (25). С. 83–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2017_1_13

30. Марцеляк О. В. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 118–121.

31. Недибалюк В. Д. Окремі аспекти незалежності Конституційного Суду України як гарантія реалізації основного закону. *Форум права*. 2019. № 54(1). С. 52–59. URL: https://forumprava.pp.ua/files/052-059-2019-1-FP-Nedybaliuk_8.pdf

32. Омелян С. Гарантії реалізації принципу незалежності конституційного правосуддя у демократичних державах. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 2. С. 155–160.

33. Полховська І. К., Пахомова В. А. Проблемні аспекти виконання рішень Конституційного суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 213–218. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_3_39

34. Рабінович С. Контроль за застосуванням заходів відповідальності за порушення присяги судді Конституційного Суду України: питання конституційності й законності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 5. С. 63–73. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnik_5_2018.pdf

35. Селіванов А. Самообмеження компетенції Конституційного Суду України як умова застосування конституційної юрисдикції. *Публічне право*. 2018. № 3. С. 47–58.

36. Терлецький Д. Конституційна скарга як національний засіб юридичного захисту: юридичні наслідки. *UPLAN*. 19.08.2020. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/konstytutsiina-skarha-iak-natsionalnyi-zasib-iurydychnoho-zakhystu-iurydychni-naslidky/>

37. Хмарук Т. В. Поняття та правова природа актів конституційної юстиції в Україні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2019. № 1 (19). С. 1-13. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n1/19htvyvu.pdf>

38. Хмарук Т. В. Поняття та правова природа актів конституційної юстиції в Україні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2019. № 1 (19). С. 1–13. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n1/19htvyvu.pdf>

39. Шляхтун П. П., Колюх В. В. Конституційний Суд України як надпарламентський орган законодавчої влади. *Право України*. 2021. № 1. С. 215–228.

40. Щербанюк О. В. Проблеми реалізації конституційної скарги в Україні та шляхи їх вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 93–99.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

ТЕМА № 24: ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

План роботи:

1. Поняття територіального устрою держави. Державний та адміністративно-територіальний устрій України.
2. Принципи адміністративно-територіального устрою України.
3. Особливості конституційно-правового статусу АРК у складі України.
4. Особливості конституційно-правового статусу міст Києва і Севастополя у складі України.

Методичні вказівки:

При аналізі даної теми необхідно виходити з того, що форма держави як сукупність найбільш значущих її характеристик тісно пов'язана не лише з

організацією та реалізацією публічної влади, а й ще з однією істотною властивістю держави – її територіальним устроєм.

Відповідь на перше питання теми має містити визначення форми територіального устрою. При цьому варто пам'ятати, що форма територіального устрою характеризує політико-територіальну організацію державної влади, склад державної території, статус територіальних одиниць, форму їхніх правових відносин між собою та з державою в цілому, розподіл повноважень між центральними та місцевими органами влади. Слід розкрити зміст основних елементів форми територіального устрою: державно-територіального, адміністративно-територіального та національно-територіального устрою. Крім того, необхідно проаналізувати ознаки України як унітарної держави, а також виходячи з видового розмаїття унітарної держави охарактеризувати Україну.

При відповіді на друге питання теми, спираючись на ст. 132 Конституції України, необхідно розкрити зміст конституційних засад територіального устрою України, а також дослідити систему адміністративно-територіального устрою нашої держави.

Відповідаючи на третє питання теми слід дати визначення територіальній автономії, а також показати її вплив на удосконалення територіального устрою. Адже автономія являє собою форму децентралізації публічної влади з урахуванням географічних, історичних або ж національних особливостей тієї чи іншої території. Необхідно з'ясувати статус Автономної Республіки Крим та охарактеризувати риси АРК, які притаманні їй як територіальній автономії, виходячи з того, що на сьогоднішній день Автономна Республіка Крим є тимчасово окупованою територією України.

При розгляді четвертого питання теми, спираючись на відповідні положення Конституції України та Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» необхідно проаналізувати спеціальний статус міст Києва та Севастополя, як міст, що займають ключове значення у системі адміністративно-територіального устрою України та визначити основні напрямки удосконалення спеціального статусу цих елементів територіального устрою на сучасному етапі.

Рекомендований перелік літератури до теми № 24:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Конституція Автономної Республіки Крим від 21 жовтня 1998 р., затв. Законом України від 23 грудня 1998 р. № 350-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.
3. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 р. № 90/98-ВР (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/90/98-вр>
4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII (із змін.) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

5. Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15 січня 1999 р. № 401-XIV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/401-14>
6. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
7. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
12. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. В. С. Кравців. Львів, 2016. 264 с.
2. Батанов О. Статус столиці України – міста Києва у дзеркалі сучасних законопроектних ініціатив: досвід експертного аналізу // Lexinform: сайт / Юридичні новини України. 26.12.2019. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/status-stolytsi-ukrayiny-mista-kyyeva-u-dzerkali-suchasnyh-zakonoproektnyh-initsiatyv-dosvid-ekspertnogo-analizu/>
3. Батанов О. В. Порівняльна характеристика унітаризму та федералізму: концептуальні аспекти теорії та практики. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 87–93.
4. Батанов О. В. Унітаризм як політичний та правовий феномен: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2019. № 4. С. 20–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdonnupn_2019_4_5
5. Варто знати. 18.06.2018. URL: <http://www.i-law.kiev.ua/правовий-режим-окупованої-території/>
6. Гамбург І., Гамбург С. Закріплення моделі політико-територіального устрою в конституціях держав: плюралізм підходів і досвід для України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 365–370. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/64.pdf>

7. Гафурова Є. Територіальна автономія як форма децентралізації влади. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 1. С. 52–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2016_1_10
8. Гречко О. Територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут: сутність, структура і зміст. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 17–23.
9. Гречко О. О. Деякі питання конституювання принципів територіального устрою України. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 12–17. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_1/5.pdf
10. Гречко О. О. Принцип збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їх особливостей та традицій: проблеми теорії та практики. *Форум права*. 2015. № 1. С. 68–74. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_13.pdf
11. Дем'янчук О. Сутнісні характеристики та формування адміністративно-територіальних одиниць у контексті децентралізації регіонального розвитку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2018. № 9 (37). С. 117–124.
12. Джиґа Д. В. Конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим на сучасному етапі. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 59. С. 130–139. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2019/01/dzhyha_59.pdf
13. Дмитриєва К. В. Автономія як особливий елемент територіального устрою унітарної держави. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 96–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2015_30_11
14. Ковтун В., Зезуль Ю. Адміністративно-територіальний устрій як елемент конституційного дизайну. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 127–131.
15. Кравцова З. С. Територіальна основа державної влади в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2018. Т. 29 (68). № 4. С. 28–33.
16. Курцев О. Ю. Поняття та ознаки унітаризму як принципу конституційного ладу України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2020. № 44. С. 107–112.
17. Курцев О. Ю. Принцип унітаризму та система адміністративно-територіального устрою України. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 141–147.
18. Магновський І. Й. Перспективи вдосконалення територіального устрою України з погляду сьогодення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 113–118.
19. Магновський І. Й. Принципи вдосконалення адміністративно-територіального устрою України: правовий контекст. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 6–9.
20. Шаповалова К. Г. Моделі автономій в унітарних країнах Європи: порівняльно-правове дослідження та напрями удосконалення конституційно-правового статусу Автономної Республіки Крим. *Наше право*. 2015. № 3. С. 16–23.

21.Шемшученко Ю. С., Батанов О. В. Правова позиція щодо статусу Автономної Республіки Крим. URL: idpnan.org.ua/

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

5. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим. URL: <http://www.ppu.gov.ua/zminy-v-zakonodavstvi-pro-tymchasovo-okupovani-terytoriyi/>

ТЕМА № 25. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

План роботи:

1. Поняття та ознаки політичної партії як суб'єкта конституційного права.
2. Порядок створення та припинення діяльності політичних партій в Україні.
3. Права та обов'язки політичних партій.
4. Відповідальність політичних партій в Україні.

Методичні вказівки:

Право громадян на свободу об'єднання є невід'ємним правом людини, що гарантується Конституцією і законодавством України. У межах даної теми необхідно сформулювати цілісне уявлення про статус політичних партій як суб'єктів конституційно-правових відносин, за допомогою яких громадяни України реалізують своє право на участь в управлінні державою.

Відповідь на перше питання плану має розпочинатися з визначення поняття політичної партії та переліку їх сутнісних ознак. Особливу увагу слід звернути на перелік політичних партій, створення та діяльність яких в Україні забороняється, вказати причини відповідних обмежень права на об'єднання. Також необхідно проаналізувати гарантії діяльності політичних партій.

Відповідь на друге питання плану має спиратися на аналіз Законів України «Про політичні партії в Україні» 2001 р. та «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» 2003 р. Необхідно вказати порядок створення політичних партій, юридичні вимоги до їх засновників та учасників, а також пояснити всеукраїнський статус політичних партій.

Третє питання має містити аналіз прав та обов'язків політичних партій, визначення характеру стосунків політичних партій з органами публічної влади. Окрема увага має бути приділена питанню державного фінансування політичних партій.

При відповіді на четверте питання теми повинні бути визначені органи, що здійснюють державний контроль за діяльністю політичних партій, розкриті види юридичної відповідальності політичних партій, їх засновників та учасників.

Рекомендований перелік літератури до теми № 25:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

3. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2365-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>

4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

8. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.

9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

10. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.

11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Антоненко М. І., Олійник В. С. Проблеми фінансування політичних партій в Україні та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2018. № 1. С.105–118.

2. Беззуб І. Фінансування політичних партій: зарубіжний досвід та Україна. *Громадська думка про правотворення*. 2020. № 2 (187). С. 3–12.
3. Берченко Г. В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти. *Форум права*. 2017. № 4. С. 13–23. URL: http://nbuv.gov.ua/u/jrn/fp_index.htm_2017_4_4
4. Бондаренко В. Ю. Взаємодія громадських об'єднань та політичних партій в Україні – інституціональний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43, т. 1. С. 9–13.
5. Висоцький В. М. Структура конституційно-правового статусу політичних партій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 3–6.
6. Джуган В. В. Органи, що здійснюють державний контроль у сфері фінансування політичних партій в Україні та окремих країнах ЄС: порівняльний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43 (1). С. 56–59.
7. Кириченко Ю., Давлетова Г. Роль політичних партій у сучасних процесах державного будівництва в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 7–12. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/01/s3_ua/3.pdf
8. Лешанич М. Інституціалізація політичних партій і партійних систем: категоріальний апарат та методологія дослідження. *Регіональні студії*. 2019. № 16. С. 50–58.
9. Лешанич М. Особливості інституціалізації партійної системи України в умовах гібридного політичного режиму. *Гілея*. 2019. Вип. 147 (№ 8). Ч. 3. Політичні науки. С. 48–53
10. Лешанич М. Правова інституціалізація політичних партій в Україні. *Регіональні студії*. 2019. Вип. 19. С. 47–53.
11. Олійник В. С., Антоненко М. І. Проблеми фінансування політичних партій в Україні та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2018. № 1 (3). С. 105–118. URL: <http://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2018/08/Olijnik-V.-S.-Antonenko-M.-I.pdf>
12. Осауленко С. В. Конституційне право громадян на об'єднання в політичні партії та судова практика його захисту: монографічні дослідження. *Jurnalul Juridic Național: teorie și practică*. 2018. № 4, т. 2. С. 35–37.
13. Партійна система України після 2019 року: особливості та перспективи розвитку. Київ: Центр Разумкова, 2020. 104 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_part_sistem.pdf.
14. Песоцька К. О. Конституціоналізація політичних партій: досвід Німеччини та України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т. 4. С. 59–65.
15. Поліщук І. О. Партія як соціально-політичний інститут. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2019. № 4 (43). С. 101–117.
16. Решеvecь І. В. Вплив політичних партій на розвиток політико-адміністративних процесів. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 2 (25). С. 1–5.

17. Тетянич А. Т. Теоретико-правові аспекти контролю за діяльністю політичних партій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2. С. 46–49. URL: http://lsej.org.ua/2_2018/12.pdf

18. Черноіваненко А. В. Політичні партії: їх роль та функції у сучасних процесах державного будівництва в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 3 (50). С. 91–99.

19. Ярош Я. Інституційний розвиток політичних партій в Україні. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. Вип. 11 (336). С. 165–170.

20. Ярош Я. Роль політичних партій у реалізації державної політики в Україні. *Політичне життя. Politikal life*. 2017. № 4. С. 54–58.

21. Ярош Я. Б. Ідеологічні засади діяльності політичних партій в Україні. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. Вип. 6 (355). С. 225–229.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позиції. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-rozysiy>

2. Міністерство юстиції. Єдиний реєстр громадських формувань. URL: <https://minjust.gov.ua/unitarylist>

3. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

6. Судова влада України. Верховний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/

ТЕМА № 26. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

План роботи:

1. Поняття та основні концепції місцевого самоврядування
2. Принципи місцевого самоврядування в Україні.
3. Система місцевого самоврядування в Україні.
4. Функції місцевого самоврядування в Україні.
5. Гарантії місцевого самоврядування в Україні.

Методичні вказівки:

У межах даної теми має бути розкрита юридична природа місцевого самоврядування та його конституційно-правовий статус.

Розкриваючи перше питання плану, слід звернути увагу на багатоаспектність поняття «місцеве самоврядування» та розкрити зміст кожного з аспектів. Особливу увагу слід звернути на місцеве самоврядування як одну з основ конституційного ладу України (ст. 7 Конституції України) та форму народовладдя (ст. 5 Конституції України). Варто навести також легальні визначення місцевого самоврядування, що містяться у Конституції України (ст. 140) та Законі України «Про місцеве самоврядування» (ст. 2). Звертаючись до підручників з курсу «Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні», необхідно визначити ознаки, які поєднують державну і муніципальну влади як види публічної влади, а також ознаки, які їх відрізняють. Враховуючи розмаїття наукових концепцій місцевого самоврядування, необхідно навести їх перелік, вказати прізвища вчених, які були прибічниками тієї чи іншої концепції, розкрити зміст державницької, громадівської та дуалістичної концепцій.

Розглядаючи друге питання необхідно пам'ятати, що в основі організації місцевого самоврядування важливу роль відіграють його принципи. Принципи місцевого самоврядування – це визначені, як правило, конституцією та відповідними законами вихідні засади, що покладені в основу його організації й функціонування і визначають властивості та ознаки місцевого самоврядування. Необхідно охарактеризувати принципи місцевого самоврядування, які знайшли своє закріплення в Європейській хартії місцевого самоврядування, а також Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні».

При відповіді на третє питання плану слід виходити з того, що визначення системи місцевого самоврядування та її елементів є досить складним, оскільки саме поняття місцевого самоврядування може розглядатися у різних площинах. Оскільки за сучасного стану справ в Україні кожна з цих площин-аспектів виражається у певних формах, то в процесі опису системи українського місцевого самоврядування необхідно враховувати всі ці аспекти.

Відповідь має ґрунтуватися на Конституції України та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» та складатись з двох частин: спочатку слід розкрити систему форм місцевого самоврядування, а вже потім – систему суб'єктів місцевого самоврядування в Україні. Особливу увагу доцільно приділити характеристиці правового статусу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування.

Четверте питання плану полягає у визначенні основних напрямків здійснення місцевого самоврядування, його впливу на певні сфери суспільного життя, в яких виявляється його сутність та соціальне призначення. При цьому слід мати на увазі, що у науковій та навчальній літературі висловлено декілька точок зору з даного питання. Бажано представити ці позиції. Зміст кожної з функцій місцевого самоврядування доцільно розкривати через певний набір повноважень тих чи інших органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

Завершальне, п'яте питання плану, стосується гарантій місцевого самоврядування в Україні, які виступають необхідною умовою найбільш повного і ефективного функціонування місцевого самоврядування, його

становлення і розвитку. Необхідно дати визначення гарантій місцевого самоврядування, розкрити зміст загальних та спеціальних (юридичних) гарантій місцевого самоврядування.

Рекомендований перелік літератури до теми № 26:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Європейська хартія місцевого самоврядування: міжнародний документ від 15 жовтня 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
3. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
4. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII (із змін.) URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
6. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 р. № 2493-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>
7. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>
8. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.
9. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
10. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
11. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
12. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
13. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
14. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
15. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: Право, 2019. 510 с.
16. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

17. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні. *Віче*. 2015. № 12. С 14–17.

2. Батанов О. Розвиток конституційного законодавства про статус територіальних громад в Україні: доктринальні та прикладні аспекти. *Віче*. 2015. № 12. С. 18–22.

3. Батанов О. В. Концептуальні проблеми забезпечення контролю у сфері місцевого самоврядування: теорія та практика. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 62–68.

4. Богів Я. С. Поняття та принципи місцевого самоврядування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 45–52.

5. Бородін Є. І., Тарасенко Т. М. Розвиток системи місцевого самоврядування в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 4. С. 58–61.

6. Букіна Т. В., Лазарева А. О., Губа М. І. Громадські слухання як форма взаємодії влади та громадськості: теоретичні аспекти. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/33.pdf

7. Волошина Я. Місцеве самоврядування: теорії походження та їх реалізація. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 117–122. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/3/23.pdf>

8. Гайдар М. Є. Принципи місцевого самоврядування в аспекті процесу об'єднання територіальних громад в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (29), т. 2. С. 8–13. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/426>.

9. Долженков О., Гжибовська Т. Статус обласних рад у системі здійснення місцевого самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Т. 2, № 83. С. 146–150. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/237294>

10. Донченко О. Принципи законності в діяльності місцевого самоврядування. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 2/2. С. 72–75.

11. Калиновський Б. В. Реформування системи територіальної організації влади в Україні відповідно до міжнародних стандартів та принципів. *Вісник АПСВТ*. 2016. № 3–4. С. 69–72. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3_4-2016-69-72_Kalynovskyi.pdf.

12. Кириченко Ю. М. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 216–219. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2018/58.pdf.

13. Ключевський В. І. Органи місцевого самоврядування в Україні: історичний аспект та нагальні проблеми сьогодення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30 (69). № 6. С. 102–108.
14. Костенко С. О., Мамчур С. М. Компаративний аналіз систем місцевого самоврядування в Україні та деяких країн світу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 53–56. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2019/14.pdf.
15. Котковський В. Р. Інститут місцевого самоврядування: проблеми становлення та розвитку. *Державне будівництво*. 2016. № 1. С. 1–11. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/05.pdf>
16. Ладонько Л. С., Кунденко А. В., Михайловська О. В., Філіпова Н. В. Роль та функції місцевого самоврядування в системі публічної влади України. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 4 (55). С. 1–6. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-4/doc/3/01.pdf>
17. Максименко Ю. Статус і повноваження депутатів місцевих рад. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 175–180.
18. Марчук М. І. Місцеві вибори у країнах Європейського Союзу та Україні: порівняльна характеристика *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 119–123.
19. Мішин С. І. Теоретично-методологічні засади реформування системи місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 60–77.
20. Мішина Н. В. Муніципальна реформа в Україні: стан і перспективи. *Право України*. 2018. № 4. С. 126–138.
21. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Третьої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2019 р.). К.: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2019. 228 с. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/knyga2019_rik.pdf
22. Назар О. Концептуальні основи матеріально-фінансового забезпечення місцевих громад. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 322–328.
23. Пехник А. В., Дзюбенко Ю. М. Безпосередня демократія як форма реалізації народовладдя в Україні (місцевий рівень). *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 275–285.
24. Ременяк О. В. Перспективи реформи децентралізації публічної влади в Україні крізь призму державотворчої практики: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. №4. С. 34–39.
25. Трачук П. А. Місцеве самоврядування у системі публічної влади України. *Закарпатські правові читання*. 2017. Т. 1. С. 176–180. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/13600.pdf>
26. Фролов О. О. Сутність принципів місцевого самоврядування. *Право та інновації*. 2015. № 4 (12). С. 164–168.

27.Шевченко А. О. Тенденції модернізації статусу територіальної громади в умовах децентралізації влади: зарубіжний досвід для України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 3. С. 91–94.

28.Шевченко А. О., Демиденко В. О. Функціональна характеристика територіальних громад: проблеми теорії і практики. *Вісник Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія юрид. науки*. 2018. № 1. С. 14–18.

29.Щебетун І. Системи місцевого самоврядування: доктринальні підходи до визначення поняття. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 4. С. 99–108.

30.Юрченко М. М., Мазуренко А. С. Гарантії місцевого самоврядування: проблеми дефінітивного визначення та класифікації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 16–21. URL: <http://sulj.oduvs.od.ua/archive/2015/1/7.pdf>

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Всеукраїнські асоціації місцевого самоврядування. URL: <http://2.auc.org.ua/page/vseukrainski-asotsiatsii-mistsevogo-samovryaduvannya>

2. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

3. ОТГ Асоціація. URL: <https://www.hromady.org/>

4. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

5. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

6. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

ТЕМА № 27. ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК ПЕРВИННИЙ СУБ'ЄКТ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

План роботи:

1. Поняття та ознаки територіальних громад.
2. Види територіальних громад. Об'єднана територіальна громада.
3. Функції та повноваження територіальних громад.
4. Форми діяльності територіальних громад.

Методичні вказівки:

У межах даної теми має бути розкрита юридична природа територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування та її конституційно-правовий статус в Україні.

Висвітлення теми варто розпочати з констатації того, що вітчизняне законодавство відобразило дуалістичне розуміння місцевого самоврядування, яке поєднує в собі громадівську та державницьку концепції. Один з основних постулатів, який був запозичений із громадівської концепції – визнання того,

що муніципальна влада є відокремленою від державної, а її первинним носієм є територіальна громада. Необхідно всебічно охарактеризувати територіальну громаду як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, який приймає безпосередню або опосередковану участь у вирішенні питань місцевого значення, виявити фактори (критерії), що об'єднують місцевих жителів у громаду.

Розкриваючи друге питання плану, слід здійснити класифікацію територіальних громад в Україні за різними критеріями. Варто звернути увагу на те, що за загальним правилом територіальну громаду складають жителі одного населеного пункту. Водночас важливою передумовою успішної діяльності територіальних громад є забезпечення ефективного та інноваційного управління ними за участю громадян, оскільки сталий їх розвиток і прагнення зростання якості життя вимагають постійних пошуків неординарних рішень. Одним із таких рішень є право жителів кількох сіл об'єднатися в одну громаду, а тому необхідно зупинитись на принципах, суб'єктах та основних умовах добровільного об'єднання територіальних громад.

Третє питання плану передбачає, насамперед, класифікацію функцій та повноважень територіальних громад, а також розгорнуту характеристику їхнього змісту. Слід звернути увагу на те, що функції та повноваження територіальних громад орієнтовані на вирішення питань місцевого значення, однак це не виключає можливості делегування їм і деяких функцій і повноважень держави. У такий спосіб забезпечується необхідний демократизм публічної влади, оптимальна децентралізація при її здійсненні з додержанням цілісності державної території.

Завершальне, четверте питання плану має бути розкрито на основі чинного Закону «Про місцеве самоврядування в Україні». При цьому слід виходити з постулату про те, що територіальна громада може здійснювати свої функції та повноваження як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Відповідно, можна розрізняти форми безпосередньої (прямої) та представницької (опосередкованої) демократії на місцевому рівні.

Рекомендований перелік літератури до теми № 27:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Європейська хартія місцевого самоврядування: міжнародний документ від 15.10.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII (зі змін.) URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

5. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>
6. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text>
7. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
8. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
9. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
10. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
11. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
12. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
13. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: Право, 2019. 510 с.
14. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
15. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
16. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бабій В. В., Скоробагатько А. В. Основні проблеми об'єднаних територіальних громад. *НАУ*. 2018. URL: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/33238>
2. Безпалько О. М. Роль територіальних громад у забезпеченні місцевого економічного розвитку: теоретичні засади дослідження. *Економіка і організація управління*. 2019. № 1 (33). С. 116–123.
3. Білуха Л. А. Поняття територіальної громади та спроможної територіальної громади. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 1 (56). С. 1–6.
4. Боярський О. О. Види територіальних громад в яких функціонує людина – член громади. *Соціальний Калейдоскоп*. 2020. № 1 (2). URL: <https://doi.org/10.47567/bomivvit.1-2.2020.02>
5. Букіна Т. В., Лазарева А. О., Губа М. І. Громадські слухання як форма взаємодії влади та громадськості: теоретичні аспекти. *Державне управління*:

удосконалення та розвиток. 2021. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/33.pdf

6. Васильєва О. І., Васильєва Н. В.. Концептуальні засади сталого розвитку територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 8. С. 74–78.

7. Види територіальних громад // Навчальні матеріали он-лайн (pidruchniki.website). 2018. URL: http://pidruchniki.com/16330826/pravo/vidi_teritorialnih_gromad#159

8. Демиденко В. О., Шевченко А. О. Функціональна характеристика територіальних громад: проблеми теорії і практики. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2018. № 1, т. 29 (68). С. 14–18.

9. Дорох В. В., Черній О. В. Форми участі громадськості в процесах прийняття рішень: Навч.- метод. посіб. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. 104 с. URL: <https://ldn.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/Formy-uchasti-hromads-kosti-A5.pdf>

10. Ільїна М. В. Класифікація територіальних громад на основі актив-орієнтованого підходу. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2018. № 1–2 (20–21). С. 53–57.

11. Кавунець А., Дорох В. Особливості об'єднання територіальних громад в Україні (регіональний аспект). Вид. друге, доп. Вінниця, 2016. 95 с. URL: <http://sg.vn.ua/wp-content/uploads/2017/06/Knyga-new.pdf>

12. Ковальчук Ю. М. Щодо поняття об'єднаної територіальної громади як елемента правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. № 29, т. 1. С. 87–90.

13. Коркуна О. І. Формування понятійно-категоріального апарату територіальних громад. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 3 (137). С. 26–29.

14. Лялюк О. Ю. Територіальна громада як елемент територіальної організації влади в Україні. С. 70–77. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15107/1/Lyluk_70-77.pdf

15. Мельник Д. М. Теоретичні засади формування територіальних громад: імплементація світового досвіду в Україну. *Агросвіт*. 2018. № 11. С. 33–38.

16. Остапенко О. Г., Барановська Т. М. Територіальні громади як первинний суб'єкт місцевого самоврядування та реалізації муніципальної політики. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=909>

17. Пелехата О. В. Адміністративно-фінансова децентралізація як основа розвитку об'єднаних територіальних громад. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 6 (116). С. 22–26.

18. Поняття про територіальну громаду та її роль // Навчальні матеріали он-лайн (pidruchniki.website). 2018. URL: http://pidruchniki.com/13330825/ekonomika/ponyattya_pro_teritorialnu_gromadu_rol#342

19. Потапенко С. Характерні риси об'єднаної територіальної громади. *Вісник АПСВТ*. 2019. № 2. С. 47–55.

20. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2020. 531 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20200001.pdf>

21. Формування об'єднаних територіальних громад: стан, проблемні питання та шляхи їх вирішення. 2017. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-07/terutor_gromad-86ead.pdf

22. Чепель О. Д. Децентралізаційні процеси в Україні та Латвії: порівняльне дослідження. *Право і суспільство*. 2017. № 1 (2). С. 52–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_1%282%29__13

23. Шевченко А. О. Тенденції модернізації статусу територіальної громади в умовах децентралізації влади: зарубіжний досвід для України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 3. С. 91–94.

24. Шевченко А. О., Демиденко В. О. Функціональна характеристика територіальних громад: проблеми теорії і практики. *Вісник Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія юрид. науки*. 2018. № 1. С. 14–18.

25. Якобчук В. П., Войтенко А. Б., Пугачова Н. С. Ефективність інституційного забезпечення народного представництва в територіальних громадах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3. С. 115–121.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Всеукраїнські асоціації місцевого самоврядування. URL: <http://2.auc.org.ua/page/vseukrainski-asotsiatsii-mistsevogo-samovryaduvannya>

2. Децентралізація. <https://decentralization.gov.ua/newgromada>

3. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

4. ОТГ Асоціація. URL: <https://www.hromady.org/>

5. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

6. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

7. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

ТЕМА № 28. НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

План роботи:

1. Основні права та свободи громадян як об'єкт діяльності Національної поліції України.

2. Завдання та функції поліції щодо забезпечення основних прав і свобод громадян України.

3. Форми та методи діяльності Національної поліції щодо забезпечення основних прав і свобод громадян України.

4. Дотримання поліцією України міжнародних стандартів щодо юридичного забезпечення основних прав в свобод людини та громадянина в Україні.

5. Проблеми вдосконалення та розвитку органів внутрішніх справ в аспекті забезпечення основних прав і свобод громадян України.

Методичні вказівки:

У межах даної теми має бути розкрита роль Національної поліції у загальному механізмі забезпечення основних прав і свобод громадян України, визначена їх багатогранна діяльність у цій сфері.

Розпочати роботу слід із визначення сутності та властивостей основних прав і свобод людини, їх розмаїття та місця у повсякденній діяльності правоохоронних органів. Необхідно відзначити пріоритетне місце забезпечення прав і свобод людини і громадянина серед цілей правозабезпечувальної діяльності поліції й багатогранність діяльності підрозділів поліції України у цій сфері.

Відповідь на друге питання плану повинна містити розгорнуту характеристику нормативної основи правозабезпечувальної діяльності поліції. Особливу увагу слід звернути на вихідні положення Закону України «Про Національну поліцію» та їх значення в сучасних умовах.

Третє питання плану має містити аналіз організаційних і правових форм діяльності поліції щодо забезпечення прав і свобод громадян. Бажано здійснити класифікацію цих форм та розкрити їх зміст і правову основу. Обов'язково слід звернути увагу на організаційно-правові та соціально-психологічні методи діяльності поліції у цій сфері.

У відповіді на четверте питання плану необхідно здійснити комплексну оцінку діяльності поліції України та її підрозділів щодо забезпечення основних прав і свобод громадян з точки зору міжнародно-правових стандартів. Необхідно розкрити основний зміст цих стандартів, їхній гуманістичний потенціал та важливість для поступального розвитку України на шляху до євроінтеграції та розбудови демократичної, правової держави.

У заключному питанні плану необхідно зупинити увагу на найбільш суттєвих проблемах й недоліках у діяльності поліції України щодо забезпечення основних прав і свобод громадян, з'ясувати їх причини та запропонувати шляхи подолання та удосконалення діяльності поліції у цій сфері.

Рекомендований перелік літератури до теми № 28:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. *Урядовий кур'єр* від 10 грудня 2008 р. № 232.

3. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку 1979 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_282.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_042
6. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
7. Дотримання прав людини в правоохоронній діяльності: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 319 с.
8. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
9. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
10. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
11. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
12. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
13. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
14. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
15. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
16. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бакумов О. С. Інституціоналізація правоохоронної функції держави як напрям підвищення відповідальності держави перед людиною та суспільством в умовах сучасної України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5, т. 1. С. 45–52. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2019/5/tom_1/7.pdf
2. Біліченко В. В. Міжнародні стандарти щодо захисту ключових прав та свобод людини в діяльності правоохоронних органів України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Т. 27. С. 29–35.
3. Вітик Ю. Дотримання прав і свобод людини: принцип діяльності Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 116–121. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/5/20.pdf>

4. Гурковський М. П., Єсімов С. С. Основні форми та методи діяльності поліції у сфері забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 171–186.

5. Дмитрик Р. В. Зарубіжний досвід діяльності поліцейських та можливості його використання в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 210–216.

6. Ізбаш К. Л., Доценко О. С. Форми та методи діяльності Національної поліції України у сфері забезпечення прав і свобод дітей. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 3–7. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/2/3.pdf>

7. Коваленко В. Механізм захисту прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. Т. 19, № 1. С. 81–87. URL: <https://ojs.naiaiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/1212>.

8. Колесник Я. В. Поняття та класифікація принципів реалізації правоохоронної функції держави органами Національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 4. С. 156–162.

9. Лящук Р. М. Методи переконання та примусу в адміністративній діяльності правоохоронних органів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 148–150.

10. Миронюк Р. Громадський контроль за діяльністю поліції: монограф. Дніпро, 2020. 134 с. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3953/1/Монографія_Громадський_%20контроль_Миронюк%20Р.В.%2B%2B.pdf

11. Могілевська Л. Форми діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 128–132. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10226>

12. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навчальний посібник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.

13. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини : навч. посібник. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 364 с.

14. Танько А. Стратегічні завдання та форми діяльності органів Національної поліції України як суб'єкта реалізації державної політики у сфері забезпечення прав і свобод людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 199–205. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9523>.

15. Федчишин А. Діяльність Національної поліції щодо захисту прав і свобод людини: сучасний стан, проблеми та перспективи в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 311–316. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/38421/1/Федчишин.pdf>

16. Циганенко А. А. Напрямки удосконалення діяльності Національної поліції щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина. *Правова держава*. 2019. № 35. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=>

cache:6y_-TCGCi1AJ:pd.onu.edu.ua/article/view/181341/182827
+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

17. Швець Д. В. Захист прав і свобод людини та громадянина – пріоритет діяльності Національної поліції України // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: тези доп. круглого столу (Харків, 27 жовт. 2017 р.) / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС. С. 13–15.
URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2129>

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
2. Національна поліція. URL: <https://www.npu.gov.ua/>
3. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>
5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

ТЕМА № 29. СТАТУС ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД В УКРАЇНІ

План роботи:

1. Загальна характеристика мандату депутатів місцевих рад, основні принципи їх діяльності.
2. Виникнення і строк повноважень депутата місцевої ради та припинення діяльності депутатів місцевих рад.
3. Права та обов'язки депутатів місцевих рад.
4. Основні гарантії депутатської діяльності.

Методичні вказівки:

Аналізуючи дану тему, на основі Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» необхідно розглянути статус депутатів місцевих рад. При цьому варто пам'ятати, що депутат місцевої ради є представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад, виборців свого виборчого округу і як такий зобов'язаний виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини – виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування.

При відповіді на перше питання необхідно визначити особливості мандату депутатів місцевих рад, розкрити зміст принципів їх діяльності та охарактеризувати нормативно-правові акти, які складають правову основу їх діяльності.

Відповідаючи на друге питання необхідно розкрити порядок набуття повноважень депутатами місцевих рад та їх дострокове припинення. При

цьому, особливу увагу необхідно приділити підставам для відкликання депутата місцевої ради.

Відповідь на третє питання передбачає аналіз тих прав та обов'язків, які мають депутати місцевих рад у виборчому окрузі, а також у раді та її органах. Окремо слід зупинитися на депутатському зверненні.

При відповіді на четверте питання необхідно пам'ятати, що систему гарантій депутатської діяльності складають заходи щодо забезпечення успішного здійснення депутатами своїх повноважень. Необхідно розкрити зміст юридичних, організаційних, інформаційних, соціально-економічних та трудових гарантій депутатів місцевих рад.

Рекомендований перелік літератури до теми № 29:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Європейська хартія місцевого самоврядування: міжнародний документ від 15.10.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
3. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
5. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 р. № 2493-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>
6. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>
7. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.
8. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
9. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
10. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
11. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
12. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
13. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
14. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: Право, 2019. 510 с.

15. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
16. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
17. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Адашис Л. І. Зв'язок депутатів із виборцями: політична відповідальність чи імперативний мандат? *Правова позиція*. 2016. № 1 (16). С. 39–46.
2. Божко В. М. Права та обов'язки депутатів місцевих рад. URL: http://lgdc.org.ua/sites/default/files/library/prava_at_obovyazky_deputativ_miscevyh_rad.pdf.
3. Ганзюк К., Нікітенко С. Пропозиції до політики щодо врегулювання статусу депутата місцевої ради. USAID, 2017. URL: <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/DeputyPolicy.pdf>
4. Демиденко В. О. Напрями вдосконалення інституту дострокового припинення повноважень депутатів місцевих рад. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (14). С. 124–135.
5. Дерун Т. М. Навчальний посібник для депутатів місцевих рад об'єднаних територіальних громад. Видання друге. Асоціація міст України. Київ: ТОВ «Підприємство «ВІЕНЕЙ». 2017. 164 с.
6. Дурман О. Л. Поняття та правова характеристика статусу депутатів місцевих рад в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30 (69). № 6. С. 95–101.
7. Максименко Ю. Статус і повноваження депутатів місцевих рад. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 175–180.
8. Марченко Г. І. Проблемні питання припинення повноважень депутата місцевої ради шляхом відкликання за народною ініціативою. *ScienceRise: Juridical Science*. 2018. № 2 (4). С. 42–47.
9. Марчук М. І. Місцеві вибори у країнах Європейського Союзу та Україні: порівняльна характеристика *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 119–123.
10. Механізми дострокового відкликання депутатів місцевих рад: європейський досвід для України». Аналітична записка. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1897/>
11. Мищак І. М. Механізми контролю громади за діяльністю депутатів місцевих рад в Україні та Польщі (порівняльно-правовий аналіз). *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 1. С. 56–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2016_1_11.
12. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика: посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Одеса, 2016. 736 с.

13. Надежденко А. О., Папуш Т. В. Окремі питання статусності та повноважень депутата міської ради. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/11_2018/22.pdf
14. Основні гарантії депутатської діяльності. URL: http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/dergh_bud/35.php.
15. Потапенко С. А. Колізії правового регулювання дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради. *Інтернаука. Серія: «Юридичні науки»*. 2017. № 4 (4). С. 64–68.
16. Тарасенко Т. М. Відповідальність депутатів місцевих рад в Україні в контексті розвитку місцевої та регіональної демократії. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2018_1_16.
17. Ткачук А. До питання про чергові вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів // Інститут Громадянського Суспільства: сайт. 07.08.2019. URL: <https://www.csi.org.ua/publications/do-pytannya-pro-chergovi-vybory-deputativ-mistsevyh-rad-ta-silskyh-selyshhnyh-miskyh-goliv/>
18. Ткачук А. Ф., Наталенко Н. В. Робоча книжка депутата місцевої ради територіальної громади. Для депутатів і не тільки. К.: ТОВ «Видавництво “Юстон”», 2020. 150 с. URL: <https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/workbook-for-lc-2020-1.pdf>
19. Ткачук А. Ф. Діяльність органів місцевого самоврядування та депутатів сільської, селищної, міської ради (навчальний модуль). Київ: ІКЦ «Легальний статус», 2016. 80 с.
20. Як бути ефективним депутатом. Інститут Політичної Освіти. Київ, 2020. 64 с. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/582>
Як_бути_ефективним_депутатом.pdf

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Всеукраїнські асоціації місцевого самоврядування. URL: <http://2.auc.org.ua/page/vseukrainski-asotsiatsii-mistsevogo-samovryaduvannya>
2. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
3. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>
5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>
6. Центральна виборча комісія. URL: <https://www.cvk.gov.ua/actualna-informaciya/vibori-deputativ-silskih-selishhnyh-miskih-rad-teritorialnih-gromad-z-kilkisty-vibortsiv-do-10-tisyach.html>

ТЕМА № 30. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УКРАЇНІ

План роботи:

1. Місцеві державні адміністрації як органи виконавчої влади на місцях: поняття, система, структура.
2. Завдання та принципи діяльності місцевих державних адміністрацій.
3. Функції та компетенція. Акти місцевих державних адміністрацій.
4. Порядок формування, склад і структура місцевих державних адміністрацій.
5. Взаємовідносини місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування.

Методичні вказівки:

Розкриваючи питання теми необхідно зазначити, що відповідно до теорії поділу влади, виконавча влада є однією з трьох самостійних і незалежних гілок державної влади. Ефективне функціонування виконавчої влади, створення оптимальної системи і органів, що здійснюють державне управління у різних сферах і галузях суспільного життя є запорукою успішної діяльності будь-якої сучасної держави.

Місцеві державні адміністрації є місцевими органами виконавчої влади і входять до єдиної системи органів державної виконавчої влади та в межах своїх повноважень здійснюють виконавчу владу на відповідній адміністративно-територіальній одиниці, а також реалізують повноваження, делеговані їм відповідною радою. Відповідь на перше питання передбачає з'ясування конституційно-правового статусу місцевих державних адміністрацій. При цьому необхідно дати визначення місцевих державних адміністрацій, показати їх місце в системі органів виконавчої влади, з'ясувати їх систему та порядок формування. Особлива увага має бути приділена статусу голови місцевої державної адміністрації.

Місцева державна адміністрація покликана захищати права і законні інтереси людини і громадянина, а також держави. Саме держава відповідно до Конституції України відповідає перед людиною за свою діяльність і має своїм головним обов'язком утверджувати та забезпечувати права і свободи людини. Державна адміністрація зобов'язана відповідально ставитися до виконання своїх обов'язків із забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку території та реалізації державної політики у визначених законодавством сферах. Опрацьовуючи друге питання необхідно розкрити завдання місцевих державних адміністрацій. Крім того, потрібно зауважити, що організація і діяльність місцевих державних адміністрацій здійснюється на певних засадах, визначених у Конституції України, законах та інших нормативно-правових актах. Серед поширених засад, як у практиці зарубіжного конституціоналізму, так і нашої держави, можна виділити принцип верховенства права, законності, пріоритетності прав людини, гласності, поєднання державних і місцевих інтересів, зміст яких потрібно розкрити. Окрема увага має бути приділена конституційному принципу поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, покладений в основу побудови територіального устрою України (ст. 132 Конституції

України), оскільки саме місцеві державні адміністрації реалізують даний принцип.

Будуючи взаємовідносини з територіальними громадами, їх органами та посадовими особами, допомагаючи у розв'язанні питань економічного, соціального та культурного розвитку на відповідній території, місцеві державні адміністрації створюють умови для зміцнення матеріальної та фінансової бази місцевого самоврядування, контролюють виконання наданих їм законом повноважень органів виконавчої влади на місцях та розглядають і враховують у своїй діяльності пропозиції депутатів, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Варто розкрити основні функції та компетенцію місцевих державних адміністрацій, визначити правову природу та юридичну силу актів місцевих державних адміністрацій.

Посилаючись на Конституцію України та Закон України «Про місцеві державні адміністрації», слід розкрити питання щодо порядку формування, складу та структури місцевих державних адміністрацій.

При відповіді на п'яте питання необхідно розкрити особливості взаємодії органів публічної влади на місцевому рівні, адже однією з особливостей організації державної виконавчої влади і самоврядування на місцях є те, що місцеві органи виконавчої влади створюються не лише для здійснення контрольних функцій щодо місцевого самоврядування, а й перебирають на себе основний обсяг повноважень щодо здійснення управління відповідними територіями. Водночас Конституція України допускає делегування повноважень місцевих державних адміністрацій виконкомам сільських, селищних і міських рад, а також обласних і районних рад – обласним і районним державним адміністраціям. Законодавство України встановлює межі такого делегування, а також інші форми взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, які слід охарактеризувати.

Рекомендований перелік літератури до теми № 30:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 р. № 141-VIII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/141-19>

3. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19>

4. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>

5. Про затвердження Типового положення про територіальні органи міністерства ті іншого центрального органу виконавчої влади» (із змін.): постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 563. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2011-п>

6. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.

7. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
8. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
9. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
10. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
11. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
12. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
13. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: Право, 2019. 510 с.
14. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
15. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бородін Є. І. Статус голови місцевої державної адміністрації в Україні: досвід законодавчого визначення. *Аспекти публічного правління*. 2018. Т. 6, № 5. С. 12–23.
2. Буглак Ю. Види відносин та сфери, які зумовлюють розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 166–171.
3. Гетьман Є. А. Підзаконні нормативно-правові акти органів виконавчої влади України та іноземних держав: порівняльна характеристика. *Теорія і практика правознавства*. 2016. Вип. 1 (9). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2016_1_19
4. Касяненко Є. В. Теоретико-правова характеристика трансформації статусу місцевих державних адміністрацій в умовах децентралізації влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 20–23. URL: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/3703>.
5. Коваленко Г. В. Впровадження децентралізації публічної влади на основі досвіду європейських країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 13, ч. 1. С. 120–123.
6. Ленгер Я. І. Повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування: колізійні питання делегування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «ПРАВО»*. 2016. Вип. 37. Т. 1. С. 72–74.

7. Малик Я. Й. До питання про взаємодію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 295–302.

8. Маслова Я.І. Військово-цивільні адміністрації як суб'єкт публічного адміністрування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 213–216. URL: http://lsey.org.ua/3_2021/56.pdf.

9. Нагорний П. О. Специфіка повноважень місцевих державних адміністрацій як суб'єктів адміністративної нормотворчої діяльності в управлінні регіонами України. *Форум права*. 2017. № 3. С. 134–139. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_3_25.pdf

10. Панчишин Р. І. Поняття та форми взаємодії органів місцевого самоврядування і місцевих органів державної виконавчої влади. *Право і суспільство*. 2018. № 6, ч. 2. С. 108–113.

11. Пастушенко В. А. Адміністративні обов'язки місцевих державних адміністрацій в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 5. С. 111–117.

12. Сабурова Г. Б. Обласні державні адміністрації в системі державного управління та їх роль у комплексному забезпеченні управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Т. 29 (68). № 1. С. 139–145.

13. Свіріна К. С. Особливості адміністративно-правового забезпечення повноважень військово-цивільних адміністрацій. *Науковий вісник МГУ України. Серія: Право*. 2018. № 36. С. 164–166.

14. Ткаля О. Загальні принципи організації та діяльності державного апарату. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 274–279.

15. Шутова О. С., Хайрулліна Д. І. Інститут військово-цивільних адміністрацій та його запровадження в зоні проведення антитерористичної операції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 130–133.

16. Яценко Т. Взаємовідносини органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій з питань реалізації делегованих повноважень. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 2. С. 183–189.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. url: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

2. Місцеві державні адміністрації. URL: <https://www.president.gov.ua/lustration/lustr-list/lustr-local-adm>

3. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>